

BORS ISTVÁN

BORS ISTVÁN

Pécs, 1998

AD 6208-98

Köszönetet mondunk az alábbi intézményeknek
a katalógus megjelenésének támogatásáért:

Nemzeti Kulturális Alap
Képzőművészeti Kollégiuma
Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata
Somogy Megye Önkormányzata
Kaposvár Megyei Jogú Város Önkormányzata
Pécsi Galéria

A művész külön köszöni Dr. UJVÁRI Jenő,
Pécs Megyei Jogú Város alpolgármestere segítségét

A viaszvesztéssel öntött szobrok a CASTER Kft. műhelyében készültek

A belső borítón:
Égtájak, 1992
bronz és krómacél, Pannon Egyetem, Kaposvár

BORS István kiállítása elé

Bors István pályáját indulásakor – az 1960-as évek elején – három nagy élmény határozta meg: mestere, Borsos Miklós, a Budapesten is kiállító Henry Moore és az Égei-tengeri kultúrák archaikus művészete, amelyet utazásai során ismert meg. Mindhárom élmény művészeti, mégpedig a szobrászi *forma* élménye (bár Borsos személyisége – mint minden tanítványára – rá is nagy hatással volt), és mindhárom az *eszményeket* adó művészet köréből érte. Ő is, mint generációjának minden tagja, a szobrászat klasszikus tradícióin és értelmezésén nőtt fel, amely szerint a szobrászi formát az emberi alak határozza meg (méret, arány, tömeg stb.), akár leképezi azt, akár nem. Ebben az értelemben minden szobra figuratív, függetlenül attól, hogy az elvont alakzatok végülis milyen távol kerültek az eredeti ösztönzésektől.

Ezek az első hatások rövidesen a folklór – főleg a népi játékok –, majd a gyerekrajzok inspirációival bővültek, hogy 1970 táján készen álljon az az eszköztár, amivel ma is gazdálkodik. Minden későbbi keresés már nem a formára irányult. Úgy is mondhatnánk, hogy véget értek a szobrászi érlelődés évei. Bezárta azt a kört, amelyet mint kulturális tradíciót és kifejezési eszközt elfogadott a maga számára, mert mást akart csinálni, mást akart mondani a világról. Nem a formát, nem a hagyományt, a szépet vagy nem-szépet – hanem ítéletet. A játékos, frappáns, kedves, groteszk vagy meghökkentő szobrok után ekkor kezdődött a *művésszé válás* útja, egy kívülről különcnek tűnő, közelről megismerve azonban meggyőzően igazolt élet és művészet.

Furcsa volt, ahogy bezárkózott, nem utazott már külföldre, aztán már Budapestre is alig, kevés kiállításon vett részt, és keveset nézett meg. Távolról minden biztonnal tudta, hogy – legalábbis fő vonalakban – mi történik a művészetben és a művészeti életben, de nem érdekelte. Amire vállalkozott, az majdnem istenkísértés: olyan szobrászatot csinálni napjainkban, amely emblematikus nyelven szól morális elvekről. A modern művészetnek természetesen van ilyen vonulata, de sosem volt népszerű. Részben azért, mert az emberek nem szeretik, ha morális ítéletekkel szembesítik őket, de főleg azért, mert nagyon nehéz létrehozni azt a képi nyelvet, azt az emblematikát, amelyen és amellyel ezek az ítéletek elmondhatók.

Magyarországon pedig különösen borotvaélen táncolt az, aki az elmúlt évtizedekben ilyen szobrokat akart csinálni. A magyar szobrászat a 60-as években sajátította el a modern művészet ábécéjét. A szobrászok java alkotásaikban a formára és a művészi nyelvre koncentráltak valamelyik jellegzetes irányzathoz kapcsolódva – a megkerülhetetlen konceptualista kitérővel. A figuratív szobrászatot joggal kísérték kellemetlen felhangok, hiszen az emlékművek atavisztikus alpátosánál csak a modoros deheroizálás volt taszítóbb. Bors István ettől ugyanúgy el akart különülni, mint a modernizmusnak a művészi önreflexióra irányuló tendenciáitól. Szobrász vagyok – mit érdekelne engem a szobrászat maga? – kérdezhetne volna, parafrázálva a költőt. És bár voltak egyéni utak a pályatársak munkásságában, az övé egyikével sem találkozott.

A morál a jót és a rosszat nevezi meg, definitíven és egyértelműen, sem megengedés, sem félreértés nem lehetséges. Bors István a rosszat a hatalommal azonosítja, amellyel

szemben a jó mindig kiszolgáltatót. Ez a gondolatkör a *Vadász*-szal kezdődik és az 1956-ra emlékező szobrokban tetőződik. Generációjának egyetlen pozitív történelmi élményét több szoborcsoportban is megidézte. Közben pedig ott sorakoznak a hatalom sajátos „anti-emlékművei”: a piramisok, kártyavárák és hordozható emlékművek – éles, kemény és rideg világ. Messze kerültünk hát az archaikus görög szobrok derűjétől és harmóniájától vagy Henry Moore emelkedett pantheizmusától. Mégsem érzünk törést. Úgy is mondhatnánk, hogy ez már kezdettől benne volt ebben a szobrászatban, mert ez sosem a harmóniáról és az emelkedettségről szólt. Túl sok volt benne az éles és hegyes forma, tüskék, karmok és torz alakzatok – ezek a művek sosem hízelegtek a szemnek vagy a tapintó kéznek. A művész nem ámitotta sem a nézőket, sem önmagát.

Vadász II., 1968
bronz, 10,5 x 27 x 8 cm

A művészet történetéből nem a klasszikus, hanem a „barbár” korok vonzották. (Műtermében az ún. „Agamemnon-maszk” másolata van a falon – és az egyik *Bohóc*-szobor felsőtestén is, aki ezáltal két „maszk” mögé rejtőzik.)

Ennek a vonzalomnak néhány olyan emléke van, mint a *Hellasz*, az *Artista* vagy a *Gesztenyesütő* – rajtuk közvetlenül felfedezhető a görögországi utazások élménye. Első műveitől kezdve a szobor térbelisége érdekelte, így a tömegszerűség, súly vagy a nehézkedés – mint szobrászi alapprobléma – nem, vagy nagyon ritkán foglalkoztatta. Sokkal inkább a „kényes egyensúly”, a billenékenység, a lebegés. Ebből következik, hogy szobrai nagyrészt nem tömörszerűek, hanem üregesek, a korai periódusban a külső és a belső tér egymásba-alakulása a legnagyobb tanulság Henry Moore művészetéből.

Első figurái – például a *Pieták* – fokozatosan absztrahálódnak a pozitív-negatív formák kapcsolatává. Éppen ezért csinált sorozatokat, vagyis inkább a szobrok maguktól állnak össze sorozattá vagy variációkká (*Pieta*, *Bohóc*, *Lendület*, *Bálvány*, *Kereszt* stb.). Ezek közül a *Vízparti forma* öt változata a korai periódus reprezentáns műve. (Eredetileg a Balaton partján felállítandó négy méteres térplasztika lett volna, de a 60-as években nem lehetett szó arról, hogy absztrakt térformát ekkora méretben felállítsanak, később meg már nem volt aktuális.) A vízvilág élőlényeből, alakzataiból elvonatkoztatott formák, mint héjak és burkok emelkednek egymáson oszloppá, belsejükben fura kis tüskékkel, elágazó, kanyarodó formákkal, tetejükön pedig, mintha bohókás koboldok ülnének, szarvakkal, elálló nagy fülekkel. Az absztrakt formákat nem tudjuk megnevezni, csak körülírni, hasonlítani, „olyan, mint...” – mondjuk, miközben inkább egy hangulatot vagy benyomást szeretnénk érzékelteni. A *Vízparti formák* hangulata vidám és csúfondáros – a 20. századi művészet joie de vivre – motívuma ez – érdemes megjegyezni, mert ritka az életműben.

Vízparti forma, 1963
viasz, 34 x 12 x 9 cm

A következő sorozat – a *Bálvány*-variációk – hangulata inkább komor és groteszk. Az ihlető világ is más – a falusi tárgykultúra maradványai. A *Bálványok* fából és vasból kombinált maszkos, karmos lények, őrzik alkatrészeik – teknők, vályúk, gereblyék, reteszek, ácskapcsok, ajtópántok gyakorlatias egyszerűségét, de ezek a tárgyak eredeti helyüktől elszakadva, jelentésüket elvesztve elvont formává lényegültek át, és kicsit félelmetessé váltak. Ez azonban még mindig csak a mesék okozta enyhe szorongás, a valóságos

félelem később tör be ebbe a világba. Kellett hozzá az a felismerés, az az alkotói gesztus, amely a tárgyi elemeket nemcsak formaként használja fel, hanem megőrzi azok eredeti, tartalmi asszociációit is, és az új szobor jelentéskörét ezáltal minőségileg emeli meg. Ehhez a felismeréshez a folklór segítette hozzá a hatvanas évek közepén. Az alakoskodó népszokások, ezen belül az állatalakoskodás kínálta fel azt a gondolkodási és képalkotási metódust, amely nemcsak plasztikailag, hanem tartalmilag is legalizálta az átlényegülést. Az alakoskodó egyszerre ember és állat is – elválaszthatatlanul.

A forma ettől kezdve nem elvont, nem „olyan, mint” – hanem az, amit látunk, bármennyire hihetetlen, bizarr vagy irreális is. Kialakul egy embléma-készlet, állandóan visszatérő állatalakokból, tárgyakból – ez utóbbiak már a modern élet napi kellékei, státusz-szimbólumai. Ember és állat, ember és tárgy, tárgy és tárgy épül egybe az alakoskodó köpenyének vagy egy autó karosszériájának burkában.

Mielőtt nagyon előreszaladnánk az időben, említsünk meg egy intermezzót. 1975-ben készít néhány „lebegő” kompozíciót (*Úrhajós, Királynő, Kötéltáncos, Hold és madár* – ez utóbbi 1985-ben Kaposvárott köztérre is került), lányának korábbi, négyéves kori rajzai alapján. A gyerekrajzokat változtatás nélkül nagyítja fel és formálja át-tört szobrokká. Az esztétikumot a természetes, gyermeki vonalvezetés és fantázia valósítja meg. A felnőtt már nem tudja így nézni a világot, de az élet ritka pillanataiban elgyönyörködik benne, és megidézi azt. Ilyen „ritka pillanat” terméke a *Négy évszak* szoborcsoport. Különösen a *Tavaszi virágokkal*, harangokkal díszített oszlopa őriz sokat abból a vidámságból, amit részben a gyerekrajzok, részben az inspiráló zene (Vivaldi: A négy évszak) sugallt. Idetartoznak szökőkút-tervei is, amelyek általában ringlispílek, állatokkal vagy pörgő szoknyás figurákkal.

Ezekkel párhuzamosan készültek a hatalomról szóló, politikai tartalmú, satírikus, keserű víziói. Az első a *Vadász és Szarvas* (1968), a gépi erőszak és a kiszolgáltatott szépség megjelenítése. A hatalom kifejezése ettől kezdve az egyik fő szándéka ennek a szobrászatnak, a művész ehhez választja a jelképeket. A *Trónus*: bordó bársony talapzaton fejetlen, gerinctelen zsákember ül. A *Bálvány* (a műanyag változat) hűtőjére állított, stilizált Rolls-Royce autó, a *Szarkofág* tetején hatalmas orrú fej, szája helyén mikrofon. A *Státuszszimbólumok* kopasz, hájas, düllel szemű figura, gnóm testén a gazdagság és a hatalom jelvényeivel. Kegyetlen, keserű művek ezek, plasztikailag is különböznek a korábbiaktól: a nyitott térformák helyett ezek a szobrok zártak és tömbszerűek.

A szobor – mint tömör tömb, maga is a hatalom megtestesítője – építménnyé, monumentummá válik. Jellegzetes alakzat a piramis reliefekkel, tetején valamilyen fétissel (például disznófej). A jelképek lehetnek az újkori hatalom banális tartozékai: íróasztal, telefon, mikrofon, Rolls-Royce-hűtő; gépek – főleg fegyverek – és állatok, általában szimbiózisban, de épületelemek is: például lépcsők, oszlopok, timpanonok – és mindez keveredve, összeolvadva. Kutyas rendőrök és „rendőrbékák”, patás lábak – mint őrző-védők díszsorfala –, egy repülőgép futóműve, lánctalpak lenyomata, vicsorgó műfogsorok ismétlődése – ebből formálódik a hatalom ornamentikája.

Négy évszak, 1982
Salgótarján, Szabadtéri Szoborkiállítás

Trónus, 1972
bronz, 22 x 18 x 13 cm

A hatalom monolitikus tömegeivel szemben megjelenik a kiszolgáltatottság – általában csoportkompozíciókon, figurákkal. (Az áldozat tradicionális ábrázolása ritka, ilyen a *Tulipán*, a megalázott, meggyilkolt lány, lábán kötéllel.) A kiszolgáltatottság – viszony; direkt formában fejeződik ki. A „gonosz” oldalán disznótestű, madárlábú lények állnak – az egyiknek farkasfeje, a másikkak pisztolyfeje van, de lehet nyúlfejű és bukósisakos is, míg a „jó” oldalt kifejező állatok: a ló, a csodaszarvas, az eleső szarvas és a madár, mint lélek – egyben az „égberagadás”, a feltámadás jelképe is. A *Hordozható emlékmű* a felvonulásokról, tömeg demonstrációkról ismert építményben fogja egybe ezt az állatszimbolikát. Az építmény négy sarkán négy állatfej – karvaly, majom, patkány és egy szamárfej szarvakkal – mint kísérők és testőrök az uralkodó, a madárijesztő számára, elől pedig – a fogoly – az a bizonyos szép lófej, amelyet a Parthenon keleti oromcsoportjáról ismerünk, és amelyet Goethe „Urpferd”-nek – a lóban kifejeződő minden szépség és erény szimbólumának nevezett. Bár a szobrásznak valószínűleg nem célja, hogy ilyen művészettörténeti vagy kulturális asszociációkat keltsen, ő csak egy szép lófejet mintázott, a nézőnek joga van ahhoz, hogy saját élményeit is belevetítse a szoborba. A kiszolgáltatottságot az állatokon kívül a megtört életfa vagy a megkínzott ember is kifejezheti, míg a hatalom egyszerre gépies, állati és emberi.

Nem szokványos szobrok ezek, és a művészettörténész, de minden bizonnyal a nézők legtöbbje is, fogódzókat keres. Hol vannak társai ennek a művészetnek? A magyar közönség a Németországban élő angol szobrász, Michael Sandl budapesti kiállításáról és katalógusából ismerhette meg azokat a sokkoló hatású antiemlékműveket, amelyek szellemiségéhez hasonlóak Bors István művei. A magyar művész sohasem hallott Sandlról, kiállítását sem látta, éppen ezért megdöbbenő – bár ha jól belegondolunk, nagyon is természetes –, hogy milyen gyakran hasonlóak még a szimbólumaik is. A „rémálmok kivetítése” ugyanazokkal az eszközökkel történik. Ugyanúgy főszereplők az állatok, a gépek és fegyverek – a gázmaszk, a tüskék, a mikrofon vagy a talapzatra helyezett disznófej. Sandl, aki a Művészeti Akadémia professzora Karlsruheban, számos köztéri emlékművével direkt hatású, politikai művészetet csinál, konkrétan szól a háborúról, a halálról – de mindketten alapvetően a hatalomról beszélnek, mániákusan és lidércesen.

Bors István hatvan éves. Végigtekint azon a közel négy évtizeden, amelyet szobrászi pályájának nevez. Akik vele éltek át ezt a korszakot, tudják, miről beszél. A szorongásaink azonosak.

NAGY Ildikó

BORS István szobrászművésszel művészi pályájáról beszélget SÜMEGI György

– *Milyen motivációk alapján, milyen élmények miatt; egyáltalán miért gondoltad, hogy szobrásszá kell lenned? Hogyan található és fogalmazható meg ez a szándék fiatalkorodban, hogyan jelentkezett ez először az életedben?*

– Az igazság az, hogy én nem is akartam szobrász lenni először. Gerő Kázmér szakköré jártam általános iskolás koromban, és természetesen festettünk. Volt egyszer egy olyan kiállítás, a dél-dunántúli szakköröké Pécsen, amelyen Gerő Kázmér szakköre is részt vett: én ott festményeimmel csodálatos eredményt értem el. Ugyanis ezeknek a festményeknek az alapján fölvettek a Képző Gimnáziumba Pécsre úgy, hogy nem kellett volna felvételiznem. A folytatás is nagyon érdekes. Az osztályfőnököm kapott egy levelet Pécsről, s megkeresett bennünket a lakásunkon. Az egy tömés ház volt, fürdőszoba nélkül. Hajnalban kelt mindenki, s a sparhelton buzorgott a melegvíz. Az osztályfőnököm egy vad katona volt, igazi kemény legény. Anyámmal rögtön így kezdte a beszélgetést: remélem, a gyerek nem melegvízben mosakszik. Anyám legalább olyan kemény asszony volt, mint ő, s fölhaborodva mondta neki: mit gondol, hogy én a gyerekeknek jeget fogok venni, hogy abban mosakodjon. Summa summárum, a lényeg az, hogy én természetesen nem mentem el a Képző Gimnáziumba.

Sportolni szerettem volna abban az időben, és eszembe nem jutott, hogy a Képző Gimnáziumba menjek. Lehetetlen egy alak voltam ekként, s ettől a perctől kezdve Gerő Kazi megsértődött – és többé soha az életemben nem mentem szakkörbe. Aztán eltelt több, mint négy év, és akkor beleszerettem a korcsolyázásba. De hát hogy lehetett korcsolyázni Kaposváron? Akkor azért voltak még telek s jégpálya is, s én elkezdtem korcsolyázó, idézőjelbe téve: szobrokat csinálni. Megvannak ezek. S akkor kezdtem gondolkodni azon, hogy valami ilyen irányba kellene mozdulnom. Csak annyit tudtam, hogy az Iparművészeti Főiskolára lehet jelentkezni kerámia szakra. Nemes egyszerűséggel oda jelentkeztem. Az, hogy Borsos Miklós ki volt – szakköri tanáraink sem tudták, akkor mi honnan tudtuk volna. Vittem a korcsolyázó „szobrokról” készült fotóimat a felvételi beszélgetésre, ahol Borsos Miklós megkérdezte tőlem: Mondja, maga miért akar keramikus lenni, s miért nem szobrász? Én akkor visszakérdeztem: Azt is lehet? Borsos mondta, hogy igen, de csak úgy, hogy nem tudnak kollégiumot biztosítani, s úgy kell főiskolára járni – ezt tudom-e vállalni? Így lettem keramikusból – hogy szobrász vagyok-e vagy sem – az egy másik dolog.

– *Igy szobrász-hallgató mindenestre lettél.*

– Igen. Jártam a főiskolára. Én harmadéves voltam 1959-ben, amikor csináltam egy vörösmárvány fejet. Kicsit el kell időznöm itt. Borsosék óriási fölkeszültségű emberek/tanárok/mesterek voltak. A főiskolán a fiúkat soha nem hívták úgy, hogy: Pista, Jóska. Az mindenképpen úgy szólt, hogy: Józsa, Bors. Nem voltunk elkényeztetve. Akkor, ami-

*Korcsolyázók, 1955–56
gipsz, 23 x 21 x 10 cm*

kor ez a vörösmárvány fej elkészült – egy rövid beszélgetésen azt mondta nekem Borsos, ha én is úgy gondolom, akkor benn maradhatok mellette a főiskolán. Roppant módon megörültem. Nem is gondolkodtam. Noha itt azért volt egy nagy kérdés. Mert engem nevelőszülők neveltek, s ők akkor már idősek voltak. Elmenni Pestre – nagy kérdés volt, de ők ezt simán vették. Mindenki egyetértett abban, hogy a főiskolán bennmaradni annyit jelentett: életben lehet maradni. Mert az Iparművészeti Főiskolán egy biztos volt, arról soha nem esett szó, hogy hogyan is lehet a művészetből egyáltalán megélni vagy életben maradni. Ez mind gyönyörű volt és szép, pompásan indult. És akkor 1960-ban Borsost kirúgták – mert ez a lényeg! Nem elbocsátották: kirúgták a legsötétebb módon. Én láttam a levelet, mert ő megmutatta. Ennek következtében összeomlott minden.

– *Mi volt abban a levélben valóságosan – megokolásképpen?*

– A C pont alapján született leveleknek a lényege az, hogy nem volt indoklás. Az egy határozat volt arról, hogy x órán belül Borsosnak el kell hagynia az intézményt. Az Iparművészeti Főiskolán – Hincz Gyula volt akkor az igazgató – úgy működtek akkor a tanészkezető tanárok, hogy nekik bent, az iskolában volt műhelyük. Borsosnak is, természetesen. Onnan ki kellett rámolni, és el kellett hagyni a főiskolát. Sohasem fogom elfelejteni. Ez ugyancsak jellemző volt, hogy Borsost Stefániai Edittel együtt – két tanítványa költöztette vissza a Rómer Flóris utcába. Akkor már tudtuk, hogy itt vége van a világnak. Az természetes volt a történetek után, hogy nem maradhattam a főiskolán. Abban a pillanatban mi lettünk a Borsos-fiúk – így is hívtak bennünket –, mert Borsos ragaszkodott hozzá, hogy tiszta ingben, vasalt nadrágban kellett megjelenni. Amikor gipszeltünk – köpeny nélkül – és gipsz csöppent a nadrágunkra, akkor Borsos megkérdezte: Mondja, vājogvető cigány akar lenni vagy szobrász? Ez visszatérő mondata volt az Öregnek, mert így hívtuk: Öreg.

Amikor Borsost kirúgták a főiskoláról – érdekes módon az Öregnek a legnagyobb gondja az volt, hogy: Istenem, ha Barcsayt nem sikerül visszavarázsolni a Képzőművészeti Főiskolára (őt is kitették akkor): ő belepusztul. Borsost, ahogy kirúgták – azonnal hazaköltöztettük a Rómer Flóris utcába. S az egyik osztálytársam már másnap KISZ belépési nyilatkozatokat kért. Én naiv voltam: azonnal összetéptem, s azt hittem, hogy ezzel végleg elintéződött. Ujvári Béla volt akkor az Iparművészeti Főiskolán művészettörténet tanár, nem szerették egymást Borsossal. Borsos után aztán elszabadult a pokol. Illés Gyulát nevezték ki főtanészkezet vezetőnek.

– *Borsostól mit tanultatok, mit lehetett igazán elsajátítani tőle?*

– Elsősorban és egyértelműen az archaikus művészetek iránt érzett mélységes szeretetet. Az anyagismeretet. Az akkor egyedüli volt a művészetoktatásban, hogy a rézdomborítástól a kőfaragásig mindent kellett csinálnunk, ami a szobrászi mesterségbe beletartozik, azzal összefügg. Borsos óriási kultúrájú ember volt. S ahogy én ezt életemben tapasztaltam: azok az emberek, akik ezt úgy szedték össze önerőből, egyéni erőfeszítéssel, azok sokkal komolyabban dolgoztak, mint akiknél csak úgy jött, csak úgy hozták otthonról.

– *Borsos – ahogy Visszanéztem félutamból című önéletrajz-vallomása is tanúsítja: az önerőből kulturáltak közé tartozik. De valójában miben rejlik a Borsos-hatás?*

– Ahhoz már nagyon tehetségtelennek kellett lenni, ha valaki Borsos-tanítványként ízlés nélkül távozzon a főiskoláról.

– *Ezzel azt mondd, hogy Borsos ízlést – ami a legtöbb talán – is tudott adni annak, aki a tanítványok közül híján volt ennek?*

– Annyi ízlést adott, hogy alapvető dolgokat meg tudott különböztetni egymástól. Ez elegendő volt a pályán való elinduláshoz. Persze mindenféle renitenskedések történtek.

– *Mi történt Borsos főiskoláról való távozása – amely a Te karrieredet is tönkretette – után?*

– Utána meghúztuk magunkat, szélárnyékban próbáltunk lenni. A többes szám nem teljesen korrekt részemről, mert volt, aki nem akart szélárnyékban lenni. Egyéni választás kérdése volt ez is. Nekem, akkor, főiskolás koromban, volt egy nagyon jó barátom: Csete Gyurka, aki építész. A főiskolán a belsőépítész tanszakon igen kiváló építészek tanítottak: Jánossy György, Szrogh György, Nagy Elemér, Vámosy Ferenc. Velük is működött a kapcsolat, mert nem volt akkora a főiskola, hogy elszigeteltek lettek volna egymástól a tanszakok. Diplomamunkánál az én korreferensem Szrogh György volt. 1961-ben Csete is, én is V. évesek voltunk. Csete tervezett egy épületet a Gellérthegy nyugati lábához: egy amerikai követségi épületet. Úgy döntöttem, hogy oda fogom a szobraimat csinálni – persze ez csupán elvi dolog volt: nem lehetett abban reménykedni, hogy e terek meg is valósulhatnak. Szrogh György jött le és mondta: kitelefonált az Aczél – akkor hallottam ezt a nevet először – a főiskolára, hogy ki az a barom, aki egy amerikai követségi épülethez akar szobrokat tervezni. Szroghban azért volt spiritusz (az volt az az időszak, amikor Salgótarjánban csinálták a Karancs szállót, meg a Művelődési Házat), mert azt mondta Aczélnek, hogy nézze meg a szobrokat, ő nem tudja elmondani őket. Persze Aczél – akkor művelődési miniszterhelyettes volt – nem nézte meg.

Én akkor úgy diplomáztam, hogy a Csete György tervezte amerikai nagykövetségi épülethez mégis megcsináltam a szobrokat. Ujvári Béla akkor Isten volt. Akkor még nem volt Lektorátus, csak Alap és Ujvári egyszemélyben volt mindennek a lektora: festőknek, keramikusoknak, szobrászoknak. A diplomavédésemkor úgy szólt hozzá a munkához, hogy agyrém, hogy én csikót csináltam az amerikai követség belső udvarára. Kifejtette: ez képtelenség, ez nem korszerű, mivel akkor volt a traktor-éra: az kell, nem kell már ide a ló. Az korszerűtlen, s én ezért reménytelen eset vagyok.

– *Diplomamunkádban konkrét épülettervhez illeszkedve terveztél meg egy nagy szobrászati programot, aminek az alapelemei a korral, az akkor uralkodó preferált művészeti tendenciákkal szembehelyezkedőek. Nem a szocialista építés szoborban elvárt fragmentumait mutattad föl, hanem valami egészen más plasztikai nyelven és öltözetben jelentél meg: egy építészeti együttesben szobraidal. Mi lett a sorsa?*

– A szűk belső udvarba, a követ lakrészének a legbelsőbb pontjára került volna a csikó. S volt egy óriási nagy tér, ahová bezúgtak a követségi autók: oda egy szökőkutat terveztem. Érdekesnek gondoltam, mert vízsugarakban igen gazdag konstrukció volt. Különböző hosszúságú rudak voltak. A harmadik, amit a követségi bejárat főfalára terveztem, akkor az még újdonságnak számított: egy zománcozott ólom relief. Ez volt a diplomamunka. Az természetes volt, hogy hatod évben nem maradok benn a főiskolán. Én ezt úgy fogtam föl: ahol engem nem szeretnek, én ott nem maradok. Bennmaradhattam volna – de: önkéntes száműzetésbe vonultam Kaposvárra. Azért, mert itt kaptam szeretetet a családomban. Megkaptam a diplomát délelőtt, s a koradélutáni gyorssal söpörtem is el Kaposvárra. És Márta (Honthy Márta iparművész) még ott járt két évig, ha én fölmentem Pestre, az Iparművészetre, az azért volt, mert őt látogattam meg. Azt pontosan tudtam, ha Kaposvárra lejövek, két dolog nem létezhet: sikerélmény és hiúság. Ez nem működik.

– *De szülővárosodba (szülővárosunkba), gyerekkorod színhelyére – kisvárosába jöttél vissza. A kisváros maga egy nagy színpad, a szereplők tulajdonképpen ismerik egymást.*

Az élet, a nagy elrendező úgy viselkedik néha, hogy meglepetéseket is képes produkálni. Te, amikor 1961-ben ide, hazaköltöztél, akkori pontos érzékedre vall, hogy ezt a két dolgot ennyire illúziómentes őszinteséggel leszúrta magadnak.

A művész 1961-ben

– Az akkori tanácselnök – akit úgy hívtak, hogy Mikecz (én most nevekkel dolgozom, jó?) – nagyobbik fiával jártam gimnáziumba. Elég pontosan tudtam mérni, hogy itt milyen világ van. Ismétlem: én nem azért jöttem haza, mert ez volt lelkem minden óhajta, hanem mert Borsos eltávolítása után beszűkültek a lehetőségeim, mint a dominó: összedőltek. S maradt Kaposvár. Az első élményem az volt, amikor visszakerültem Kaposvárra, hogy akkor állították föl a Latinka Sándor-szobrot a Latinka téren. Sétálok a főutcán – akkor még nem sétáló utca volt – és egy nagy, kifűrészelt Latinkát cipelnek ott same-szok, s a Mikecz pedig mondta, hogy: hogyan, merre, meddig. És hova kell ezt tenni. Holott, aki ezt a Latinka-házat tervezte, egyértelműen jelezte, hogy ezt egy konzolra kell föltenni, a piros klinkertégla fal elé. De akkor Mikecz elvtárs kitalálta: az lehetetlen, hogy egy Latinkát fal elé állítsanak, hiszen ott lótték le. Ott ez egy képletes dolog lenne. Ezért térbe kellett tenni a Konyorcsik-szobrot. Mert ennyire nem degradálhatjuk a Latinka elvtársat.

Volt itt akkor – s ez egy nagyon fontos kérdés az én sorsomban – egy Kerekes Andrásné nevű hölgy, aki a Városi Tanácsnál elnökhelyettes asszony volt, és ő fölkarolta ezeket a vasalt nadrágos fiatalokat. Ilyen volt Töröcsik Sanyi építész, meg én. Kiállt mellettünk. Ő nagyon toleráns és jovialis volt. Úgy döntött, hogy nekem valamilyen munkát kellene csinálnom. Műhelyem nem volt, semmi az égvilágon. Itt a Csiky Gergely Színház mellett lebontották az országzászlót, s erre a helyre kitaláltak egy szobrot. Jellemző, hogyan találnak ki egy szobrot: a szobor szimbolizálja a művészetet. A pályázatra két embert hívtak meg: Marton Lászlót és engem. Hihetetlenül boldog voltam, fiatal, 23 éves – és pályázhatok. Akkor Művészeti Alap volt, és Pestre kellett utaznom, hogy aláírjam a szerződést a pályázatra. Művészeti Alapnál egy nagyon kedves, idős hölgy volt az ügyintéző. S mondom: Kaposvárról jöttem. Mire a nő: Jaj, hát én is mennyit éltem ott, nem is merem megkérdezni magától: tudja, volt egy nagy áruház a Kossuth téren – ott volt egy Pap Magduska nevű hölgy a pénztárban. Negyvenhét évig ült a pénztárban, az én nagynéném, mondtam, hogy egy kicsit ismerem, mert vele élek. Ők neveltek engem föl. Erre becsukta az ajtót, és bizalmasan mondta: ne hogy komolyan foglalkozzon a pályázattal, már el van döntve, hogy a Marton László fogja megcsinálni. No, de hát egy húsz egynéhány éves fiatalembernek – ahogy nekem is – hiába mondják azt, hogy ne komolyan foglalkozzon ilyen pályázattal. Állati komolyan dolgoztam.

Most térek vissza oda, hogy archaikus. Én ezeket szeretem. S akkor csináltam egy lépő kórét. A szobrot egy konyhában csináltam, ahol laktunk. Ha anyám tészta gyúrt – el kellett tennem, mert útban voltam a szoborral. Akkor ez úgy működött, hogy be kellett vinni a szobrot a Városi Tanácsra, Mikecz elvtárs szobájába: bemutatni. Ott volt egy gyülekezet. Amikor ezt a meztelen lány-szobrot kibontottam, Mikecz elvtárs nézte-nézte, s azt mondja: Bors elvtárs! Ennek nagyon nagy a melle. S akkor a Kerekesné – hogy a szobor s az én védelmemre legyen – mondta: Ugyan, Mikecz elvtárs, maga csak a saját felesége mellét ismeri, hogy mondhat ilyet. Aztán ez úgy folytatódott, hogy a szobrot

Az élet, a nagy elrendező úgy viselkedik néha, hogy meglepetéseket is képes produkálni. Te, amikor 1961-ben ide, hazaköltöztél, akkori pontos érzékedre vall, hogy ezt a két dolgot ennyire illúziómentes őszinteséggel leszűrted magadnak.

A művész 1961-ben

– Az akkori tanácselnök – akit úgy hívtak, hogy Mikecz (én most nevekkel dolgozom, jó?) – nagyobbik fiával jártam gimnáziumba. Elég pontosan tudtam mérni, hogy itt milyen világ van. Ismétlem: én nem azért jöttem haza, mert ez volt lelkem minden óhajta, hanem mert Borsos eltávolítása után beszűkültek a lehetőségeim, mint a dominó: összedőltek. S maradt Kaposvár. Az első élményem az volt, amikor visszakerültem Kaposvárra, hogy akkor állították föl a Latinka Sándor-szobrot a Latinka téren. Sétálok a főutcán – akkor még nem sétáló utca volt – és egy nagy, kifűrészelt Latinkát cipelnek ott same-szok, s a Mikecz pedig mondta, hogy: hogyan, merre, meddig. És hova kell ezt tenni. Holott, aki ezt a Latinka-házat tervezte, egyértelműen jelezte, hogy ezt egy konzolra kell fölteni, a piros klinkertégla fal elé. De akkor Mikecz elvtárs kitalálta: az lehetetlen, hogy egy Latinkát fal elé állítsanak, hiszen ott lótték le. Ott ez egy képletes dolog lenne. Ezért térbe kellett tenni a Konyorcsik-szobrot. Mert ennyire nem degradálhatjuk a Latinka elvtársat.

Volt itt akkor – s ez egy nagyon fontos kérdés az én sorsomban – egy Kerekes Andrásné nevű hölgy, aki a Városi Tanácsnál elnökhelyettes asszony volt, és ő fölkarolta ezeket a vasalt nadrágos fiatalokat. Ilyen volt Törőcsik Sanyi építész, meg én. Kiállt mellettünk. Ő nagyon toleráns és joviális volt. Úgy döntött, hogy nekem valamilyen munkát kellene csinálnom. Műhelyem nem volt, semmi az égvilágon. Itt a Csiky Gergely Színház mellett lebontották az országzászlót, s erre a helyre kitaláltak egy szobrot. Jellemző, hogyan találnak ki egy szobrot: a szobor szimbolizálja a művészetet. A pályázatra két embert hívtak meg: Marton Lászlót és engem. Hihetetlenül boldog voltam, fiatal, 23 éves – és pályázhatok. Akkor Művészeti Alap volt, és Pestre kellett utaznom, hogy aláírjam a szerződést a pályázatra. Művészeti Alapnál egy nagyon kedves, idős hölgy volt az ügyintéző. S mondom: Kaposvárról jöttem. Mire a nő: Jaj, hát én is mennyit éltem ott, nem is merem megkérdezni magától: tudja, volt egy nagy áruház a Kossuth téren – ott volt egy Pap Magduska nevű hölgy a pénztárban. Negyvenhét évig ült a pénztárban, az én nagynéném, mondtam, hogy egy kicsit ismerem, mert vele élek. Ők neveltek engem föl. Erre becsukta az ajtót, és bizalmasan mondta: nehogy komolyan foglalkozzon a pályázattal, már el van döntve, hogy a Marton László fogja megcsinálni. No, de hát egy húsz egynéhány éves fiatalembernek – ahogy nekem is – hiába mondják azt, hogy ne komolyan foglalkozzon ilyen pályázattal. Állati komolyan dolgoztam.

Most térek vissza oda, hogy archaikus. Én ezeket szeretem. S akkor csináltam egy lépő kórét. A szobrot egy konyhában csináltam, ahol laktunk. Ha anyám tésztát gyúrt – el kellett tennem, mert útban voltam a szoborral. Akkor ez úgy működött, hogy be kellett vinni a szobrot a Városi Tanácsra, Mikecz elvtárs szobájába: bemutatni. Ott volt egy gyülekezet. Amikor ezt a meztelen lány-szobrot kibontottam, Mikecz elvtárs nézte-nézte, s azt mondja: Bors elvtárs! Ennek nagyon nagy a melle. S akkor a Kerekesné – hogy a szobor s az én védelmemre legyen – mondta: Ugyan, Mikecz elvtárs, maga csak a saját felesége mellét ismeri, hogy mondhat ilyet. Aztán ez úgy folytatódott, hogy a szobrot

megint becsomagoltam ruhába, és vittem a Megyetanácsra. A Megyetanács elnökének, László elvtársnak – egy salgótarjáni ember volt – is be kellett mutatnom. Megint kipakoltam a szobrot, és dermedten nézte ezt a meztelen nőt: Ha én is olyan fiatal lennék, mint maga: én is ilyet csinálnék. De nekünk ez nem kell. Ilyen egyszerűen zajlott életem első pályázati főkérése. Ez úgy folytatódott, hogy valami isteni csodaként kaptam ugyanabban az évben egyenes megbízást Veszprémbe. Ez szerencse – van ilyen. Veszprémbe voltam én művésztelepen egy hónapig – csodálatos volt; erről lehetne írni egy könyvet, de most nem tartozik ide.

Veszprémbe akkor még olyan világ volt, hogy ott a püspöki palota mellett a gyönyörű mézskőszikláknál tényleg voltak kecskék. Ez engem akkor megragadott, és csináltam egy olyan szobrot, hogy ugrik egy kecske, és egy fiú visszatartja. Ez kétfigurás szobor volt. A zsűriben Laborcz Ferenc szobrászművész volt; az akkori főlektor, Ujvári Béla nem ért rá ott megjelenni. Nekem a legkevésbé hiányzott – a szobrot elfogadták. Ezen a szobron a fiú két lába közül ugrik ki a bakkecske. Én akkor még naiv voltam – ma már talán nem annyira –, ahogy sündörögtek be a Művészeti Alap zsűritermébe, valaki azt mondta: nézd, megb...! S akkor Laborcz (aki szerzetesként kezdte és szobrászként fejezte be) azt kérte, hogy változtassk annyit, hogy ez ne legyen ilyen. Végülis a fiú mellől ugrik ki a kecske – így változtattam meg a szobrot. Ez nem rontott olyan nagyon sokat a szobron, amit megcsináltam, s amikor kész volt, szeptemberben kértem egy zsűrit. Kaptam akkor egy levelet Ujvári Béla aláírásával: Az a rend, ha valaki egy művészeti főiskolát végez, hogy először egy portrét csinál. Ha azt a zsűri elfogadja, akkor elképzeltető, hogy a következő munkája lesz egy egyfigurás szobormegbízás. És ha azt is megcsinálja jól, csak akkor lehet, hogy csinál egy kétfigurás szobrot megbízásra. De az, hogy valaki azzal kezdje a pályafutását, hogy kétfigurás szoborkompozíciót csináljon – az elképzeltetlen. Ezért ő ragaszkodik ahhoz, hogy a két figura közül az egyiket mutassam be, attól eltekint, hogy portré legyen. Most képzeld el: vagy bemutatom a kecskét, ami azonnal orra esik, vagy bemutatom a srácot, aki azonnal hanyatt dől. Ez ugye nem ment. Erre a levélre – ami persze megvan – nem reagáltam. Akkor én még agyagban dolgoztam – és szeptembertől ápriliséig életben, megfelelő állapotban kellett tartanom a szobrot. De egy fillér se sehol. Akkor még pobedás életet éltünk, és beállít egy ilyen autó, és kiszáll Somogyi József nyakkendőben, fehér ingben – és Mészáros Dezső, szobrász. Somogyi volt a főnök. Én ledermedtem, s kérdeztem tőle: Te mit keresel itt? Mire Somogyi: Én azért vagyok itt, mert nekem megmondták, hogy nem kell a szobrodat átvenni; én meg közlöm veled, hogy a szobor át van véve. Pedig nem is látta! Ez nálam a Somogyi emberségéről elévülhetetlen bizonyíték. Derék dolog volt tőle. Ez a szomorú sorsú szobor így került aztán Veszprémbe. Ott van, alumíniumban, mert akkor volt az alumínium-korszak. Ez a szobor nagyon megtetszett a veszprémi, akkori párt- és tanácsi vezetőknek, és kapásból meghívtak engem oda, a Séd völgyében akkor épülő három műtermes lakás egyikébe. Az egyik lakást – ahol most R. Kiss Lenke lakik – följánlották nekem. De minden kötődésem (családi stb.) Kaposvárhoz szólt; ugyan a család azt mondta, hogy menjünk el (Márta akkor még nem volt a feleségem). De nagyon bölcsen úgy döntöttem – akkor már Papp János volt ott a király –, hogy nem megyek.

Akkor elindult – ezt így mondják: – a karrierem, mert kaptam egy következő munkát.

*Fiú kecskével, 1963
alumínium, 130 x 100 x 70 cm*

Ez a balatonföldvári szobor volt. Ezt még meg sem csináltam, csak agyagban volt itt, amikor volt a zsűri. A Képző- és Iparművészeti Lektorátuson dolgozó Dvorszky Hédi hozott egy papírt, és azt mondta a legnagyobb döbbenetemre, hogy írjam alá. Megbízás, Komlóra, szoborkészítésre. Óriási indulás volt. A papírt kacagva aláírtam, s ezzel „elindultam szép hazámba”. Az a szobor – ahogy a földvári is – alumíniumból készült. Akkor volt az az éra, amikor kitalálták, hogy az a klassz az alumíniumban, hogy olcsóbb. Nem volt ez olcsóbb a végértéket illetően.

– *Ha már itt tartunk: milyen szobrászati anyag az alumínium, a kor vagy az anyagmintázás esetlegességeitől elvonatkoztatva? Hiszen legújabbkori szobrászatunknak valóban volt egy alumíniumszobor korszaka. Az emlegetett Laborcz Ferentől Vilt Tiborig a 60-as évtizedben szinte általánosan dolgoztak alumíniumban a szobrászok.*

– Meggyőződésem szerint nem használható. Noha a Székesfehérvári Könnyűféműben többen (például Schaár Erzsébet vagy Vilt megcsinálta a *Kategóriák* című művét) dolgoztak ezzel az anyaggal – de ettől az alumínium még nem lesz szobrászati anyag. Az alumínium egyetlen esetben anyag, ha az egy olyan ötvözet, amiből a nagyon korszerű repülőgépeket csinálják, aminek tartása van. Ez puha, ez oxidálódik, aztán szürke. Megvannak ezek a szobrok máig – de hála Istennek több alumínium szobrot én sem csináltam; ezt megszüntették.

– *És mi történt a komlói megbízásoddal?*

– Itt volt vége az én tisztességesen, jól indult pályafutásomnak, az Alapból Lektorátus lett, Ormos Tibor vezetésével. A Lektorátus hőskora volt ez, akkor került oda Nagy Ildikó, Gábor Eszter, Dvorszky Hédi – sokan. Akkor Komlóra már más szobrot akartam csinálni. Ennek személyes oka is volt, mert amikor harmadik gimnazista voltam, elvittek bennünket egy hétre Komlóra, osztálykirándulásra. Azért oda, hátha rá tudnak szedni

bennünket, hogy bányászokká váljunk. Ez volt Komló hőskora, hiszen 1951-ben lehetett. Komlón még utak sem voltak igazán, s akkor voltak azok a rettenetes verekedések, késelések. Odaérkezésünk másnapján találtak rá egy ácskapcsokkal a szabadtéri színpad aljára fől szögelt férfira. Ez egészen elképesztő volt. S mi bányászokkal lakunk ott együtt, bányászszállásokon. Híresztelések akkoriban, hogy a bányászoknak rettenetesen jó a fizetésük, komoly az étkezésük. Ebből az igaz volt, hogy óriási mennyiséget ehettek, csak a minőség nem volt megfelelő. S a bányász lent tölthetett annyi időt a bányában, amennyit akart – nem volt korlátozva. Sikondán voltak a bányász ünnepek. Egy ilyet is végigéltünk. Óriási dolog volt – negatív élmény persze. A hihetetlenül sovány, hófehér bőrű bányászok a térdig érő klottnadrágban, tangóharmonika szóra táncoltak a szép árnyas

fák alatt az elnehezedett, rengő húsú bányászasszonyokkal. Ezek az élmények annyira megmaradtak bennem, hogy visítottam a gyönyörűségtől, hogy nekem oda kell szobrot csinálnom. S még desszertnek jött az, hogy akkor épült Komlón az új Kórház. A város fekvése olyan, mint egy nagy stadion, és ennek a végpontján épült ez a fehér, építészeti leg rettenetes kórház-épület. Kihívó feladat volt – tehát a megbízás. Azonnal kitaláltam, hogy egy konzol kinyúlik a térbe, Komló fölé és azon ordítanak a kakasok: Ébredj Komló! A szobrok megvannak. Megjelentem egy zsűrin, ahol ott volt a Komlói Tanács, Pálvölgyi, a Kórház igazgató-főorvosa – és hasonlók még. Kérdezik: mi ez? S mondtam: Ezek a kakasok. Ébredj, Komló! Abban az időben!

*Ébredj, Komló!, 1965
bronz, 10,5 x 14,5 x 10 cm*

Akkor elkezdődött életemnek egy ámokfutásos időszaka. Mert a tanácsi megbízott azt közölte, hogy ők egy olyan szobrot akarnak, hogy Komló x éves város, egy anya vezessen egy ugyanennyi idős gyereket. S akkor megkérdeztem, hogy ha eltelik egy pár év, s bronzszobor nem öregszik a várossal együtt – akkor mi lesz? Aztán jött a következő ötlet: a szülészethez kell egy szobrot csinálni. Akkor csináltam egy terhes asszonyt. A kórház szülész főorvosának, amikor meglátta a szobrot, az volt az első kérdése, hogy hány ujjnyi méhszáj tágulása van a szobornak? Hát erre nehéz egy szobrásznak bármit is mondani. Írtak akkor egy levelet Ormos Tibornak, a Lektorátus igazgatójának, hogy nem lehetne egy olyan szobrászt megbízni, aki meg is tudná csinálni a munkát? És itt voltam életemben először, és azt hiszem, utoljára megalkuvó, mert csináltam egy Anya gyermekével szobrot. Ez megint archaikus dológ: egy nagyon rendbetartott hölgy ül, és az ölében van egy pólyás. Épp Ujvári Jenő barátom mondja nekem a múltkor, hogy a komlóiak szerint még ez a legelviselhetőbb szobruk. Bevallom, nem láttam. Megcsináltam gipszben, elvitték tőlem, fölállították. Amikor fölvittem a Lektorátusra, Ormoshoz a tervet, azzal fogadtott: Na, nem ezzel kellett volna mindjárt kezdeni? Megérte ez?

– *A komlói szobrod is mutatja: alkalmazkodnod kellett a megrendelő igényeihez. Mindenfajta művészeti elképzelést, szellemi és plasztikai igényességet meg tudott kontrázní a megrendelői (tanácsi, pártbizottsági) és a főlektori ízlésszint.*

– Ebből a körből izgalmasabb történet (s nekem közbeesett) a nagy balatoni térformaké. Én akkor már elindultam egy köztéri-szobrász karrier felé. Abban az időben szoktak lenni ilyen összeröffenések, hogy Kaposvár közterületi képzőművészeti alkotásai. Ormos Tibort meghívták ide, a tanácsra, erre a napirendi pontra, ahol történetesen én is meghívott voltam. Ormos ott mondta, hogy meglátogat. Ujvári Jenő volt megbízva akkor az Ormos kalauzolásával. Ormos jól érezte magát a műteremben. Jenő említette neki a következő heti, vízparti térforma-zsűrit. Eljön a zsűri ideje, fölvittem Pestre a négy vízparti térformát. Ormos egy szót sem szólt. Farkas Tibor volt a balatoni főépítész akkor – a zsűriben persze én nem vehettem részt. Ujvári, Csákabonyi Balázs is a zsűriben voltak, s boldogan jöttek ki. Elmesélték, hogy Ormos bement, és azt mondta, hogy ilyen nonfiguratív szobrokra itt mi nem adunk pénzt – de a többi mind rám szavazott. Kiss István, Kis Kovács Gyula, Csontos László pályázott még – én voltam az öszling, ezt Somogyban így hívják: én voltam az öszlingje. Hát jön a papír a lektorátustól... Hohó! Meddő pályázat! Megismétlik, de most már ki volt írva, hogy nonfiguratív szobrokról szó sem lehet. Én akkor csináltam három táncosnőt, s a pályázatot megnyertem. Akkor olyan világ volt a Lektorátuson, hogy aki vezette a zsűrit, az kézzel írta a jegyzőkönyvet, majd azt átírták. S aztán jött egy másik papír, ami már gépelt volt: az meg másképp szólt; így: Kiss István és Bors István azonos arányban nyerte a pályázatot, s a Lektorátus majd visszatér arra, hogy ki kapja a megbízást. Azután csinálta Kiss István az ötméteres szitakötő-szobrait. A Somogy Megyei Tanács teljesen fölháborodott. Azt mondták, hogy az ő emberük (mármint én) nem veszíthet. Így Orbán László volt akkor a művelődési miniszter, és kaposvári látogatásakor behozták a műhelyembe. Sárdi Lajos, a megyei tanács akkori művelődési osztályvezetője fölvetette ezt a problémát Orbán elvtársnak, aki fölírta ezt a megyei sérelmet. Kifejtette, hogy a vidéki művészek nehéz helyzetben vannak – az ő lánya is keramikusnak készült. No, kapott a megyetanács a fellebbezésre egy levelet: miután Bors István nagyfokú bizonytalanságot tanúsított a pályázat során (először nonfiguratív szobrot csinált, másodjára figurálisat), örüljenek annak, hogy Bors, Kiss Istvánnal azonos elbírálásban részesül. Ennek a történetnek az a vége, hogy senki nem csinált szobrot Boglárlellére.

– Ezek a szobrok – pályakezdésed elejének munkái, szobor-története. Ahogyan magad is említetted: a konyhaasztalon készültek. Én kaposvári gimnazistaként a 60-as évek elejéről emlékszem arra, mert jártam itt nálad – talán osztálytársammal, a keramikussá lett Kecskeméti Sanyival –, hogy Te itt, a volt Megyei Könyvtár, majd a TIT épülete hátsó udvarában lévő műteremben dolgoztál.

– Márta az akkor itt épülő gimnázium falára készítette a diplomamunkáját, de azokat nem lehetett kivitelezni. Plesnivy Károly az Iparművészeti Főiskolán tanított, és a Képzőművészek Szövetségének is titkára volt. Amikor ő kapta meg ide a gimnázium falára a megbízásos munkát, akkor fölhívott egyszer Mártával együtt bennünket a Szövetségbe, és azt mondta, hogy Miskolcon épülnek műtermes lakások, és az egyiket nekünk pályázat nélkül ideadják. Az egyértelmű volt, hogy én soha az életemben nem fogok Miskolcra menni, mert amikor főiskolás voltam, egyszer jártam Miskolcon Artner Ottóval (aki alattam járt a Főiskolára). Miskolcon, a művésztelepen Feledyék dolgoztak, volt ott egy marha nagy mosókonyha, s azt mondták, gyere ide. De a Dunántúlról én oda nem vágytam. S amikor Plesnivy ajánlotta a miskolci műtermet, azt mondtam: add ezt írásba! Írásba adta, elmentem ezzel a papírral a megyei elnökhelyetteshez. (Előzménye, hogy a konyhaasztal helyett egyik korai szobromat a szakkörben, a Balázs János Körben akartam megcsinálni – de nem engedték. Akkor az Agyagipari Szövetkezetenél kaptam helyet, és ott készült el a veszprémi szobrom.) A Plesnivy levélre Szigethi, az elnökhelyettes azt mondta – nagyon korrektül –, „Nézze, Bors elvtárs! Nem tudunk mi maguknak nyújtani semmit. Ha tudunk, annyi művészt kapunk, amennyit akarunk. Menjenek el maguk nyugodtan Miskolcra.” Azt mondtam: „Szigethi elvtárs (nem, nem pontos, mert az elvtársat nem mondtam ki senkinek soha), ez tisztességes, őszinte vélemény.” Én akkor már az Agyagipari Vállalatnál csináltam a szobraimat. És két nap múlva Szigethi telefonáltatott, hogy kiköltözik a Megyei Könyvtár, s az udvari részt megkapjuk műteremnek. Ez 1964 körül volt, megyei szenzáció. Ilyen alapon jutottunk mi ehhez a műhelyhez. Még egy ajánlatot kaptunk Martyn Ferenc részéről. Ő jóban volt a Somogy megyei vezetéssel; egyszer átjöttek Pécsről a feleségével, Klárával együtt. Akkor Pécsen is épültek műtermes lakások. Martynék eltökélt szándéka volt, hogy minket elcsábítsanak Pécsre. Sugár, a mi megyei tanácselnökünk kiadta az ukázt: Borsékat nem elengedni. Nem mentünk el, de ma már – ahogy a TIT agresszíven terjeszkedik – bánom.

– Veszprémi, miskolci és egy – számodra vonzóbb – pécsi invitálásra is nemet mondtál.

– Ez az én mozdíthatatlanságomnak tudható be. Amikor hazajöttem, az itt fehér folt volt, hogy szobrászat. Én élni jöttem haza. Másként mint Rippl stb. hiszen ő(k) a delelő után – „meghalni” jött(ek) haza.

– Kaposváron, Somogyban nem volt említendő, értékelhető szobrász a 20. században előtted, hazakerülésed előtt. Milyen hazai vagy egyetemes, netán helyi plasztikai hagyományhoz tudtál kapcsolódni; vagy mit éreztél akkor, pályakezdésed idején olyannak, amiből – amely emlékműből – számodra is megfogalmazódtak levonható tanulságok?

– Amikor fiatal voltam, úgy éltük az életünket, hogy egy héten minimum kétszer kirándultunk a város környékén. Ezek eredményes kirándulások voltak, mert az útszéli kereszték hatalmas benyomással voltak rám. Bárhová megy az ember, mindenütt talál egy útszéli keresztet – nemcsak Somogyban, máshol is –, amelyek úgy készültek, hogy az állítók neve(i) és az alkalom, a megtörtént esemény, amiért (például gyógyulásom emlékére) állították: föl volt írva. Az én keresztjeimnél ez az emlékkör volt az alap kiindulási pont. (Valaki elnevezte Dózsa-keresztnek – ez egy más kérdés.) Ezekre nyilván nincs

ráírva, hogy ki állította, és miért, de ami a kirándulásokból mélységesen megmaradt bennem: a hófogó sövények. Ezek a keresztjeimben, mint elemek, föllelhetők..

– *A hófogó sövény is plasztika vagy plasztikai elemmé vált munkáidon.*

– Ezek a keresztetek nem ábrázoló dolgok, de azok az elemek, amelyekből fölépültek: valóságosak. Például itt a műhelyben is van egy gyönyörűen kovácsolt satu. A mesterségek – amiket csodálatosan műveltek itt – azok a keresztetekben ilyen módon is benne vannak.

– *Ezt úgy is mondhatjuk, hogy egy kézműves és népi-képzőművészeti hagyományba kapcsolódnak a keresztjeid, és nem modern plasztikai hagyományba.*

– Én azt, hogy mi a modern szobrászat – nem tudom. Az viszont biztos: hogyha végiggondolja az ember azokat a szerszámokat, amikkel mesteremberek (mindegy hogy bognár, ács, lakatos) dolgoztak, az minden kétséget kizáróan a fának és a fémnek (vagy egy fának és egy fémnek) a kapcsolódása. Mert a vésőnek fa nyele van, azt hiszem, hogy a gyalu az egyetlen szerszám, amiben a legkevesebb a fém. Ezekben a munkáimban a tölgyfákra épül föl az a fém, ami ugyanúgy működik, mint ahogy a szerszámok működtek – csak ezek valami más akarnak jelenteni, vagy más jelet hordoznak. A fém és a fa olyan anyagok, amikből használati tárgyak, kézbeli szerszámok készülnek, de ugyanakkor létrehozhatók belőlük jelentéssel fölruházott dolgok is: plasztikák például.

– *Ha az anyaghasználatod mentén tekintjük át munkáidat, mindjárt szembeötlő az anyagválasztásod újszerűsége. Csináltál függesztett plasztikákat, műanyag- és papírszobrokat. Mi indokolta, milyen motivációk segítettek ezen új anyagok általad történő fölfedezését és használatát.*

– *A keresztetek, A falu című szobrok kétségtelenül abból építkeztek, amit gyermekkoromban itt végigéltem. És elkövetkezett egy olyan pillanat, amikor nem a művészet érdekelt elsősorban, hanem emberi összefüggések, emberi viszonylatok. Érdekelt nagyon a hatalom, a kiszolgáltatottság; azok a dolgok, amiben az emberek benne éltek. 28 évvel ezelőtt voltam egy közép-ázsiai úton. Az, ahogy ott az emberek: a tadzsikok, a türkmének, a kazahok éltek – fantasztikusan negatív élmény volt a számomra. Az rettenetes dolog volt. Engem akkor már sokkal jobban érdekelték ezek az emberi összefüggések, mint a képzőművészet, az esztétikum. Az élmény alapja az volt, hogy ott mélységes mély hittel éltek az emberek. Rengeteg gyerekük volt. Körülbelül olyan néma ellenállásban éltek a szovjet hatalommal, ami engem a Gandhi-féle indiai dologra emlékeztetett. Akkor mérhetetlenül szomorúan jöttem haza, mert azt mondtam, hogy legalább húsz évnek kell elmúlnia ahhoz, hogy valami változás történjen. Már ott és itt – természetesen. A két dolog szervesen összefügg. Most erre nagyon büszke vagyok, mert két évet tévedtem.*

De Közép-Ázsia előtt Egyiptomban voltam, s össze lehet varrni a szálakat. Volt egy rögeszmém: ha egy szobrász nem megy el Egyiptomba, Görögországba és Közép-Ázsiába – nem érdemes ezzel a mesterséggel foglalkoznia. Persze ez megint egy foghíjas dolog, mert azt is tudjuk, hogy soha az életben annyi pénz nincs, hogy akkor elmenjél Mexikó-

*Kereszt I., 1973
kovácsoltvas, tölgyfa, 186 x 128 x 35 cm*

Egyiptom (a művész felvétele)

ba, meg mindenféle. S keményen fizettem ezeket az utakat. Egyiptomot életveszélyesen nagy várakozás előzte meg, nagyon szerettem az egyiptomi szobrokat. A legnagyobb meglepetésem az volt, hogy igazán a kopt művészet hatott rám. Amikor meglát az ember, mondjuk, kétszáz írnot, azok egy dicsőített örökhitű hatalom jelképei voltak. Akkor már nekem is voltak olyan érzéseim, hogy a hatalom nem jó, nem örökéletű, azon kell változtatni. Ez volt az első fölismerés – és ezért tetszett nekem a kopt, mert az egy igazi művészet.

Egyiptom után jött a közép-ázsiai út, amely mérhetetlenül hatott rám. Más buszokon mentek például a tadzsikok, kazahok – és a nem-tadzsikok, nem-kazahok. Gettószerűen éltek ezek ott. A buharai híres szőnyegszövő műhelyben esténként megmotozták a dolgozókat, nehogy fonalat tudjanak hazavinni. Holott minden motívum, amit kitaláltak valaha: azt otthon szokták megcsinálni, s az üzemben esetleg továbbfejlesztették. Minden arra ment ki, hogy kiirtsák azokat az alap-dolgokat, a gyökereket, amikből ezek az emberek létezni, élni tudtak. Például teljesen racionálisan megszüntették a mesterségeket, az ötvösséget stb. Buharában öreg ötvösök elmondták, hogy ők nem csinálhatnak semmit, csak javíthatnak. Így fojtották meg, korlátozták a javításra, foltozásra az ősi mesterségeket. Ez az emberi összefüggések tekintetében volt nagyon negatív élmény a számomra. Kisvártatva sikerült aztán elmennünk az 1972-es velencei biennáléra, mert az ember természetesen kíváncsi, hogy mit csinálnak napjainkban. Ott számomra váratlan fordulatot jelentett egy nagy nemzetközi grafikai kiállítás. Akkor már úgy néztem kiállítást, hogy ha valami hatott rám, akkor néztem meg, ki csinálta. Ez a kiállítás óriási megnyugvást okozott. Ott úgy éreztem a földgömböt, mint egy labdát. A tartásnak, a tisztességnek és az emberségnek lámpásai (művészek s műveik) a földgolyó sok-sok pontján összeköthetők. Ezek a munkák még valamelyest megjelenésükben is hasonlíthatók voltak; például a hatalom, az erőszak elleni föllépésben. Ez a velencei kiállítás nagy hitet adott nekem.

Görögország (a művész felvétele)

Háború, 1967
bronz, 25 cm

E meghatározó élmények mellett volt még egy fontos. A szovjet közép-ázsiai úton jutott eszembe Radnóti gyönyörű verséből, a *Nem tudhatom...*-ből: „Ki gépen száll fölébe, annak térkép e táj”. A Pamír előhegyei fölött repültünk kis géppel, és ha kinéztél az ablakon, akkor lent láttad, hogy pásztorok birkanyáját legeltetnek. Icipiciknek lehetett látni ezeket a birkákat, de azt is lehetett látni, hogy hol van az akol, a család, a nyáj. Tüélesen belém vágott akkor: ha az egyik közösséggel valami baj történne, segítséget csak többnapos járóföldnyire kaphattak. És ezek az emberek tették a dolgukat, ezekről az emberekről nem írtak cikkeket. Ez döntő volt számomra, hiszen ha egy szobrász szobrot csinál, akkor ez a dolga. Semmi ilyen nincs, hogy erről írják, meg elismerik, meg sikerélmény, meg hiúság. Azért csinál az ember valamit, mert az a dolga. Például Szász Endre mindig nyilatkozta: sose föstene, ha nem vennék meg... Pedig egyszerűen ez

a föladata. Ahogy az értelmiségnek a nemzet lelkiismeretének kéne lennie. Nem kapsz segítséget senkitől. Magadra vagy utalva – és teszed a dolgod.

– Ezen élmények etikai problémákra terelték a figyelmedet, s nem a saját szobrászatodra, hanem a hatalom természetrajzána tanulóanyagára, a szobraidban történő megjelenítés szükségességére utaltak.

– Az egyiptomi szobrok a hatalom örökösségének jelei – hatására azt mondtam, hogy olyan szobrokat csinállok, amik utánozzák a dioritot. Ilyen a *Státusszimbólumok* szobor, amin hatalmi jelképek: városkulcs, aranyrúd is szerepelnek, de a hatalom sérthetőségét, múlandóságát fejezi ki a műanyag anyagával. Amikor igazi szép gondolatokat vet föl az ember azt nyilván nemes anyagban teszi. Viszont nem nemes anyagba való gondolatoknál lépett a képbe a műanyag.

– *Vagyis ha kritikusan állsz valamihez – akkor azt nem nemes, nem örökös anyagban akarod megcsinálni, megmutatni. Ugyanez lehet a motiváció papír-plasztikáidnál is.*

– Világos dolog. A kártyavár egyértelműen a hatalom múlandóságára figyelmeztet – megfújod és összedől, mint a kártyavár. Mint ahogy össze is dőlt.

– *És mi a helyzet a függesztett szobrokkal?*

– A függesztett szobrok sorozatát Kata lányom rajzai inspirálták. József Attilát lehet itt idézni – „jó szóval oktasd / játszani is enged szép, komoly fiadat”. Én ezekkel játszottam. Az ugyebár nem lehet, hogy reggeltől estig hatalomellenes örületben élj, hanem kell olyat is csinálni, ami föloldja ezt a feszültséget.

– *A függesztett és műanyag meg papír szobraiddal kapcsolatban fölvehető, hogy ezek a magyar szobrászat nyelvújítási kísérleti folyamatában is fontos helyet jelölnek ki számodra. Ugyanúgy, mint az útmenti kereszték és a kézműves-mesterségekhez kötődő plasztikáid, keresztjeid, amelyek Samu Géza későbbi hasonló kísérleteinek, vagy a Fás-kör szobrászai egyes törekvéseinek előzménye lehetett. Időbeli előzménye mindenképpen – hiszen egyes plasztikáidban a fém-fa együttállásokat már korábban megcsináltad, mint ahogy Samu Géza elkezdte.*

– Első bálványaim, a fa és kovácsoltvas bálványok, mind ezen kategóriákba tartoznak: hogy Somogy, hogy táj, hogy emlékek. A műanyag bálványok – jó pár van belőlük – már fétisekké váltak. Az igazi bálvány azért volt, hogy megvédjen a gonosztól. Itt arról van szó, amikor az ember nem tudja autó nélkül elképzelni egyetlen mozdulatát sem.

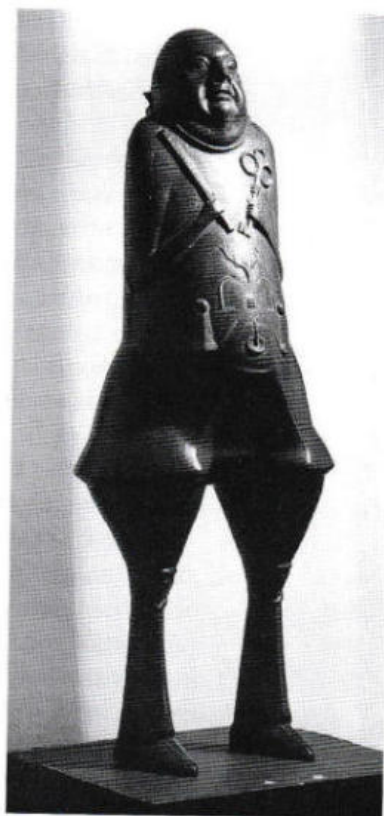
– *A bálványaid tehát valami visszásságra mutatnak rá.*

– Ezek a műkritikában – Nagy Ildikó és Pap Gábor leírták – fölis-mert dolgok voltak – hála istennek már akkor, amikor a szobrokat csináltam.

– *Borsos tanítványaként plasztikai és esztétikai problémák foglalkoztattak pályád legelején, de aztán etikai kérdések, az erőszak, a hatalom problematikája kezdett lekötöni régi kultúrák, művészeti korok tanulmányozása során. Van-e út innét visszafelé – vagyis saját pályakezdő önmagadhoz, az esztétikai attitűdhöz.*

– Abban az egyetlen esetben lehetne erről szó, ha azok a problémák – emberi és hatalmi –, amik a világban vannak: megszűnnének. Ha egy olyan tiszta, világos világban élnénk, amiben el lehetne kezdeni – amit én ugyan sose hiszek, hogy volt: de egy igazi művészkedést. Művészkedésnek a tiszta művészetet hívom.

– *Ezzel azt mondod, hogy amikor visszatálhatna a művészet a l'art pour l'art, az önmagáért való jellegéhez – nincs visszaút. Ez azért nem következhet be – a Te logikád szerint –, mert a világ, a hatalom s benne a viszonyok nem tisztázottak, s ráadásul folytonosan mocskolódnak.*

*Státusszimbólumok, 1974
műanyag, 135 cm*

– Barátaimmal, azzal a kevéssel, aki van: óriási konfliktusként éltük meg a rendszer-váltás című attrakciót. Fölmerült az a kérdés, ha nem ütközünk akadályba, falba: akkor mi lesz, mit fogunk mi csinálni. Hiszen egész életünkben a falak ellen dolgoztunk. Mély-séges szomorúsággal tapasztaltam, hogy megvannak ugyanazok a negatívumok körülöt-tünk. Egymillió mumifikált régi hatalommal élünk együtt, a régi hatalom mumifikált új hatalmasaival. Örülék én annak, ha elvesztették volna aktualitásukat szobraim. Azzal együtt, hogy meggyőződésem szerint ezekben a szobrokban állásfoglalási aktualitás van, hanem van szobor-értékük, plasztikai értékük is.

– *Történelem nélkül nincs művészet – eszerint. Történetiség vagy aktualitások nélkül nem jöhet létre mű. Eddigi munkásságoddal azt példázod, hogy nem önmagában, ön-maga szépségében-bonyolultságában fontosak a szobrászati problémák, hanem attól lesz a Tiéd, ha a megélt életekből valami olyasmit is rá tudsz ruházni, vagy át tudsz adni neki, ami vagy erkölcsi tartalom, vagy a hatalom-kritikából következik, a főlháboro-dottságodat is kifejezi a tisztán plasztikai kérdéseken túl. Bármely történeti időben kell lenni olyan művészetnek (is), amely arra a történeti korra reflektál, amikor születik.*

– Ha belegondolsz azokba a munkáimba, amik kétségtelenül mérhető politikai tartalommal rendelkeznek, azok esztétikailag először is nagyon meggyőzőek. Elsősorban ezek szépnek tűnnek, de ha elkezded végiggondolni, akkor derül ki a turpisság. Mert hiszen én tanult szobrász vagyok, következésképpen ezek azért valahol szobrok. De csak ami bennük van: az a lényeg.

– *Akkor mi a Bors István-i szobor lényege?*

– A hatalom sérthetőségének a szoborban való igazolása. Ideje lenne azt az egyet már megérteni, hogy minden, ami rossz, azon változtatni lehet. Az természetes dolog, hogy ezt szobrászok meg festők nem tudják megoldani. De a törekvés létező dolog. Németh Lászlónak volt egy olyan meggyőződése, hogy a képzőművészet alkalmatlan arra, hogy komoly sorskérdéseket tudjon fölvetni. Nem biztos, hogy ez igaz. Mert Nagy László – aki egészen jól rajzolt – ő az ellenpélda. Neki is az egész élete, vers-sorozata ugyanerről szól.

– *Ezek szerint hiszel abban, hogy a munkáidnak valamiféle küldetése van a dolgok-ba való beleszólásra, van valami társadalmi küldetésük – bármennyire is avitnak, vagy marxistának tűnik ez így most. Talán azért készülnek, hogy rámutassanak: a megvál-toztathatatatlannak tűnő, megcsontosodott, a hatalom lefedte viszonyokon változtatni kellene. Az 1956-os forradalom és szabadságharchoz – mint megélt, átélt történelmi eseménysorhoz több szobrod kapcsolódik. Hogyan élted át a forradalmat, és mikortól foglalkoztat plasztikai megjelenítésének a kérdése?*

– Nagyon-nagyon szívesen és örömmel beszéltem '56-os emlékeimről és élményeimről akkor, amikor nem lehetett. Most, hogy mindenki teheti – én erről nem beszélek. Egy a lényeg: október 23-tól november 11-ig csináltam ezt végig, úgy, ahogy sokan mások. Pesten, főiskolás voltam akkor. November 11-én már teljesen egyértelművé vált, hogy nem lehetett tenni semmit. Direkt nem akarok nagy szavakat. Nem volt értelme akkor már, legalábbis én úgy gondoltam, meg mások is. Eddig tartott, amit igazándiból, konkrétan végigcsináltam. Nemcsak végigéltem, hanem végigcsináltam, és ez döntő kérdés. Olyan világ következett utána, hogy a főiskola csak majd a következő év, 1957 koratavaszán indult. Hogy a munkáimban mikor kezdett mindez foglalkoztatni, amit én ott átéltem? Leszűrődési idő mindenképpen kellett.

Kaesz Gyula volt akkor a főigazgató. 1957. október 23-val kapcsolatban a szobrász szak úgy döntött, hogy ünneplő ruhába megy a főiskolára azon a napon. Akkor Horváth István volt a KISZ-titkár – tudomásom szerint Győrben belsőépítész most –, s elkapott

engem az udvaron, s azt mondja, hogy ki van neki adva az ukáz: ha én ebben az ünneplő ruhában be merek menni a főiskolára, akkor kilenc órákor nem vagyok a főiskola hallgatója. Szó szerint idéztem. Akkor nagyon gazdag voltam: két ünnepi ruhám volt. Vissza mentem a szobámba, levettem az egyiket, és fölvettem a másikat. Én voltam egyedül kollégista. Jöttek be a tanárok sorban, és üvöltöttek, hogy legalább egy munkaruhát, munkaköpenyt vegyünk föl, hogy elrejtse az ünnepi ruhát. Hát így lezajlott. Igen ám, de a főtanszakvezetői értekezleten mindig ott volt a KISZ-titkár, és szót is kapott. Majd Borsos egyszer minden képzeletet fölülmúló fölháborodással bezúgott a tanterembe hozzánk, és mondja nekem: Hát Bors, ez egy örület. Horváth fölvetette, hogy maga ünnepi ruhában volt '57. október 23-án a főiskolán.

Volt ennek egy előzménye. Kaesz fölhívott bennünket az igazgatói szobába. Akkor voltam életemben először és utoljára a főiskola igazgatói szobájában. Az maradt meg bennem, hogy Kaesz fölött egy Ferenczy Noémi-gobelin volt. Kaesz ült az asztalnál, és azt mondta, hogy nyugtassanak engem meg, mert én is láttam Önöket: Önök között senki nem volt ünnepi ruhában. És mi bólintottunk: hogy nem. Amikor Horváth elmondta a parkbeli találkozásunkat, az öregúr azt mondta, hogy ő személy szerint nem tudhatja, hogy a kollégium udvarában vagy parkjában milyen ruhában voltam, de hogy a főiskolán nem volt rajtam ünnepi ruha: az biztos. Emiatt az embersége miatt Borsost minden körülmények között tisztelni fogom.

Bizony, kellett élni valahogy. Az sok-sok energiát és időt kívánt. Amikor a főiskolán voltam – sajnos nem foglalkoztam '56-tal. Amikor hazakerültem Kaposvárra, akkor két dolog volt, amit bevezettem anyámék nem túl nagy örömeire. Nekem március 15. és október 23. a nagy ünnepek. 1961 óta március 15-én ebben a házban mindig rántott csirke volt uborkasalátával. De a mai napig nem tudtam kitalálni, hogy mi lenne az a méltó ebéd, amivel október 23-át meg tudnám ünnepelni.

Akkor, amikor hazakerültem, belekerültem ebbe a sodrásba, ami ebben a megyében ordítva üvöltött: a hatalom, az erőszak, a politikai szoborelhelyezések, Latinka stb. Nem hiszem, hogy szét lehetne választani a dolgaimban azt, ami október 23., meg mi második világháborús emlékmű. Csak arról szólt a történet, hogy mi a kiszolgáltatottság, mi az embertelenség – mert hiszen a *Pieták* is erről szólnak. Elkezdtem ezeket a szobrokat csinálni. És ha fölmerült egy pályázat '56 emlékére akkor küldtem. Bennem soha nem úgy volt, hogy most csinálók 1956-os pályázatra szobrot. Hanem a létező szobraimból kiválasztottam azt, ami a meggyőződésem szerint a legjobban alkalmas a gondolatnak a kifejezésére. Nem voltak a munkáim így elkülönítve. Sose csináltam szobrot alkalomra.

– *Ezzel arra utalsz, hogy Magyarországon a köztéri szobrászat zöme: alkalmi szobrászat, amikor egy köztéri kiírásnál, egy pályázatnál csinálnak mondjuk '56-os szobrokat?*

– Sokan állítják, hogy azért kell alkalomra szobrot csinálni, mert például figyelembe kell venni a helyet, a környezetet – ami meghatározó. Egyszerűen arról van szó, ha egy szobor jó, akkor az bármilyen helyen jó. Mert ha a magyar építészet panelházaihoz alkalmazkodsz szobraiddal, akkor azoknak ugyanolyan jellegtelennek kell lenni, mint a panelnak. Úgy szoktam fogalmazni, hogy szarba muskátlit. Ha nem azt teszel, akkor nincs kontraszt. Aki tisztességes volt és nem akart degradálódni, nívós kontrasztként került a környezetébe.

– *A viaszveszejtéses öntés magyarországi, elmúlt évtizedekbeni meghonosítói vagy vélt fölfedezői között szabályos versengés alakult ki az elsőség, a primátus kérdésében.*

– 1962–63-ban kezdtem el a viaszveszejtés öntést fölfedezni, mert viaszból csináltam a szobrokat, amiket másféleképpen nem lehetett bronzba áttenni. Ez kényszerhelyzet volt. Adott volt a viasz, akkor ezt ezzel az eljárással kellett megöntenem.

– Magát a technikai eljárást honnét ismerted? A főiskolán sajátítottad el?

– Nem, a főiskolán semmi ilyesmit nem tanítottak. Sok mindent olvastam, például Celliniről és más szobrászokról. Innét tudtam, hogy létezik a technika, de ennek akkor szakirodalmi nem volt Magyarországon. Egy könyv létezett: Lipták Ernő *Precíziós öntés* című műve. Ezzel a könyvvel azonban semmire nem lehetett menni, mert ez olyan technológiai fölkészülést igényelt volna, amit egy szobrászműhelyben nem lehet megvalósítani. Egyébként Lipták a precíziós öntő tanácsadója volt, s ő volt az, aki leutazott ide megnézni a kétoldalas reliefement az 1969-es TV Galériája (és budapesti kiállításom) után. Vagyis azt nézte meg, hogyan lehet egy 12 kilós bronzot viaszvesztéssel megönteni. Ezt a kétoldalas reliefet egyszer elvittem Pestre, egy zsűribe. Ott volt Varga Imre és Kis Kovács Gyula. És ott volt az asztalon egy bronzöntvény. Ők azt hitték, hogy ez egy patinázott gipsz, és mindketten elmesélték, hogyan lehetne egy ilyen szobrot viaszvesztéssel megönteni. Meguntam ezt,

A TV Galériája, 1969
Bors István, Ujvári Jenő, Honty Márta

s mondtam: emeljétek meg ezt a szobrot. Mikor megemelték, kiderült, hogy természetesen bronz volt.

– Tehát művészi szükségletből jöttél rá a technika használatára. De hogyan teremtetted meg az öntési lehetőséget a műhelyedben?

A művész kislányával, 1970

– Csak úgy tudtam megteremtteni, hogy kellett építeni két kéményt, ki kellett alakítani egy kis öntőműhelyt. Ez valószínűleg pontosan úgy működött, mint ahogyan az ősember öntött: koksszal olvasztotunk, grafit tégely stb. Abban az időben az állami öntőde vezetője egy Vignali nevű olasz ember volt, aki többször járt itt, és megbeszéltük, hogy náluk sem tudták gyorsabban fölolvastani a bronzot, mint itt. A *Háború* című szobrom a legnagyobb méretű, ami ezzel az eljárással készült a műhelyemben. Addig öntöttem itt viaszvesztéssel, amíg nem vezették be a gázt, mert azután külön kellett volna az olvasztáshoz szükséges kokszot tárolnom, és az egész öntési eljárást átalakítanom (gázbefúvás stb.). Erre azonban nem volt anyagi lehetőségem. A másik probléma, hogy egy ember nem tud annyi szobrot csinálni, hogy egy akár kis öntőde jó kihasználtsággal működjön. Az én szobraim olyan áttörtek, olyan tériségűek voltak, hogy ezeket viaszvesztéssel lehetett megönteni. Ha valaki megkérdezte, hogy azt hogy kell csinálni, akkor amit én kikísérleteztem, azonnal elmondtam neki. De nekem: egy kényszer szülte eszköz, eljárás volt a viaszvesztéses eljárás föllevenítése. A *képzőművészet iskolája* című könyvben a csodá-

latos Ferency Béni leírja, hogy viaszból nem lehet szobrot csinálni. A viasz önmagában szobrászati célra alkalmatlan. Ez nem igaz, s volt, aki ezt elhitte. Lehet viaszból szobrot csinálni.

BORS István 1986-os kiskunhalasi kiállításának megnyitóbeszéde

Ahonnán indult volna, nem volt ott se bivalyhús, se kenyér.

Kés is csak egyetlen egy, adott érte egy krajcárt.

Félútról a madár visszaereszkedett, hátán egy félkarral meg a késsel.

Ratkó József: Népmese

Tisztelt megnyitó közönség, kedves vendégeink, kedves barátaink.

A Nagy László utáni magyar költészet talán legnagyobb egyénisége Ratkó József ezt a pársoros versét a korán elhunyt költőtárs, Kamondy László emlékének ajánlotta.

De bizvást ajánlhatta volna az önemésztő erdélyi vátesz, Szilágyi Domokos emlékének is, akit a líraegyüttes az imént Ősz című versével idézett közénk. Vagy ha nem ragaszkodunk az irodalmi példákhoz, akár Bors István kaposvári szobrászművésznek is. Szerencsénkre ebben az esetben még nem kellett így fogalmaznom, Bors István emlékének.

Hiszen eleven alkotóról van szó, de ez igencsak szerencse kérdése.

Hiszen tavaly egy súlyos agyvérzés után hetekig élet halál között lebegett, és csak hallatlan életszeretete, meg feleségének az általunk már jól ismert, itt a Csontváry Stúdióban is bemutatkozott Honty Mártának az önfeláldozó gondoskodása hozta vissza a túlpartról. Mi a közös a három életpálya, Kamondy Lászlóé, Szilágyi Domokosé és Bors Istváné között? Idézzük fel csak újból sorról-sorra Ratkó József döbbenetes erejű példázatát: „Ahonnán indult volna, nem volt ott se bivalyhús, se kenyér.” Nem volt, bizony, nem volt Borséknál sem, amikor elindult volna világhódító művésztújtára, a 60-as évek elején. Frissen szerzett főiskolai diplomával a zsebében és mesterének Borsos Miklósnak alaposan megszívelt tanításával fejében, szívében, ujjában.

Mai napig szóbeszéd tárgya a szakmában a Bors-Honty házaspár egy évi kimutatott teljes jövedelme, amelyet művészetével keresett meg, kétszáz, azaz kettőszáz forintra rúgott a 60-as évek konszolidált Magyarországon. Bors István nem hátrált meg a nehézségek előtt, nem adta fel a harcot. Felült a madárra, s repültek. Mi, az ő évjáratabeli művészettörténészek, művészkollégák csodájára jártunk, hogyan teremtett műhely magának kétkezi munkájával, a szülővárosában Kaposvárott. Megkoplalt pénzecskéjén vett esetleg éppen koldult nyersanyagból a nagymúltú viaszveszejtési eljárással maga öntötte ki itt apró szobrocskáit, amelyeknek száználmas törpemérete nem az alkotóerő, hanem az anyagi ellátottság szegényességét hirdeti máig ható érvénnyel. Megannyi mementó ez a sok szoborembrió. A kor monumentális, jól fizetett emlékműveit a kisplasztika felkentjei egy Mikus Sándor, Pátzay Pál készítik sorozatgyártásban.

Míg a vérbeli monumentalista Bors István műterme négy fala közé zártan kénytelen öntögetni a méregdrága bronzból, miközben legtöbb műve évekig, sőt évtizedekig viaszba mintázva várja, hogy összegyűljön a pénz a következő öntésre. Sok közülük mindmáig hasztalan.

Pedig a *Dózsa keresztekkel*, ezek láthatók voltak Halason is 1978-ban kellőképpen igazolta ország-világ előtt, hogy nemcsak fontos, közérdekű mondandója van a világról, de hogy ezt a mondandót rendkívül magas esztétikai szinten meg is tudja fogalmazni.

Most következnek a Ratkó vers torokszorító, utolsó mondata: „Félútról a madár visszakereszdedett, hátán egy félkarral, meg a késsel.”

Bizony sokan végezték így az elmúlt húsz, harminc év alatt egetostromló tehetségeink közül. Soroljam a példákat? Kondor Béla, Latinovits Zoltán, de hiszen nem is tudhatom, szabad-e egyáltalán megemlékezni róluk. Nincsenek-e rajta már ők is az említett nevek listáján.

Bors István madara is úgy ereszkedett vissza a földre, mint a többieké. Félkarral és késsel. De Bors István annyival karakánabb legény volt a többinél, vagy már tanult a példájukból(?), hogy az ő félkarja magától is munkához tudott látni ismét. Megmarkolta a kést, és belevágott, ahogy lehet. Az újabb munkák nyersanyaga már nem a nemes, nagymúltú bronz, hanem a képlékeny, kissé hideg, kissé gusztustalan műanyag.

Nomen est omen. Művilágról műanyagban lehet csak vallani, sugallják ezek a groteszk bálványképek. Karosszéria maszk fedi el az emberi minőséget az egyik ilyen ízig-vérig modern portrén.

Máskor a mikrofonok hűvös-bűvös alvilága idomítja magához a szónok ábrázatát, aki óegyiptomi fáraók mindenhatóságának álarcában tetszeleg, miközben szaval, szaval csupa olyan dologról, amelyet egy pillanatig sem vesz komolyan, amikor a szavakat tettekre kellene váltani.

Öntelt güzük, maguknak kaparók. A rohamosan fejünkrenövő, ezzel egyidejűleg mérhetetlenül elgőgösödött újgazdagok, szobrászunk új választott népe, megtalálhatják a maguk ércnél maradandóbb emlékműveit is Bors István legújabb alkotásai között. Ilyen például a *Kártyavár*. Ismét egy beszélő név. Vagy a *Kontrasztok* páros emlékműtervezete. Valaha értelmes jelek elkorcsosult, meddő torzulatait egy műfogsor odolmosolya koronázza meg az egyik példányon. Miközben lapos rendőrbékák – a művész kifejezése – őrzik acsarogva a törékeny egyensúlyt.

A másik mű esetében ugyanezzel a földhözragadt fenevadak szárnyas életfát ugatnak körül engesztelhetetlen dühvel, hiszen minden, ami szerves, életmelengető ellenükre van.

Hogyan lehet élni? Hogyan lehet alkotni ilyen közegben? Lehet-e egyáltalán? Bors István válasza szemben a nagynevű nyilatkozatokkal Kamondy Lászlóval, Szilágyi Domokossal, Latinovits Zoltánnal keserű, de határozott igen. Az újgazdag kieszi a táljából az ételt? Egye. Giccset vásárol? Tegye. Lakjon jól azzal is. Nekünk, akik teremteni akarunk, vallja Bors István, messzebbre kell néznünk, és úgy kell nyomot hagynunk az idő sivatagában, hogy az évszázadok múltán errejáró szerencsésebb vándor ne csak azt lássa meg, amit üzeni akarunk neki, hanem azt is észrevehesse, micsoda kínok között adatott meg kimondanunk a fontos üzenetet. A 80-as évek Bors Istvánja már nem az önpusztító népmesehős, hanem Vajda János komor, fenséges alakját idézi maga elé, amikor nap mint nap harcba indul a szellemi tunyaság ellen mindannyiunkért.

Mint egykor Herkulanum, s Pompeji végnapján látatemető alatt volt még egy hű, valódi római, aki mozdulatlan őrhelyén maradt.

Ha majd kiásnak a hamuözönből álmélkodó késő évezredek, találnak ott, s majd rám ismernek erről, egy felemelt főt, s egy üres kezét.

PAP Gábor

BORS István köszöntése

Kaposvár a hatvanas években élénkülő város volt, körös körül terjeszkedésnek indult, nőtt a lakossága, ipar települt ide, s az effajta fejlődés növekvő öntudattal járt. Becsvágyó fiatal értelmiségiek jöttek haza, vagy költöztek ide, hozva magukkal új elméleteket, felkavaró eszméket. Nagyon hamar kitűnt számukra, hogy működésük színtere bizony provincia, „Somogy-ország” még nem érett elképzeléseik keresztülvitelére, ami kissé kiábrándította, de ugyanakkor összefogásra is készítette erőiket. Miközben életre szóló barátságok szövődtek, mindenki javában kereste saját stílusát, egyáltalán nem mentesen az uralkodó irányzatok hatásától, s mindez nem volt politikai felhangok híján.

Bors István szobrászműterme – első ilyen a városban – volt a tervezgetés, a távoli jövő kigondolásának helyszíne, ahol a „ráció ereje” és a „mély érzések hullámai” gyakran magukkal sodorták a jelenlévőket. Ez azért volt így, mert a „mester” (kitűnő tenor hangja miatt is) pályája kezdetétől fogva nemcsak szobrászi eszközökkel, hanem szavakkal is igyekezett megfogalmazni a műhöz és ezáltal a világhoz fűződő viszonyát. Szobrot csak az láthat, aki képes megérezni a benne rejlő szellemi tartalmakat, aki felfedezi a rendszerető erőket – mondja. Már ekkor felveti, hogy az igazi mű alkotójának szellemi állapotát tükrözi, nem lehet sem több, sem kevesebb annál, mert hitetlenné, vagy felületessé válik.

Ezzel a gondolkodással talál programot magának egész életére, mert felismeri, hogy alkotásaival együtt önmagát is fejleszteni kell, egymástól elválaszthatatlanok.

Minden jelentős embernek csak egy gondolata van, sőt kérdéses, vajon a gondolatnak lehet-e többszáma? – idézi gyakran a filozófust, kiemelve, hogy a jelentős alkotás, a jelentőség nem csak szellemi erőfeszítések produktuma, hanem velük született adottság is, benne fejeződik ki az ember személyisége, tehetsége, gyakorlati teljesítménye.

A gyakori találkozásoknak szinte mindig témája volt a hagyomány értelmezése, és hogy ebben mi a feladatunk.

Foglalkoztunk a népiség jelentőségének megítélésével, súlyával, a kulturális folyamatokban játszott szerepével. Az Új Írásban is vita folyik a „nemzeti kérdéstről” a képzőművészeti élet Szentendre–Vásárhely ellentétben polarizálódik stb.

A művészt a szülőföldhöz, az egyszerű emberekhez természetes érzelmi kötelékek fűzik, ezek készítették arra, hogy széleskörűen megismerje például a magyar népművészetet. Mindig hallottunk ekkor helyi aktuális ortodoxiaellenes küzdelmeiről, s hogy az egységes látszat ellenére más-más elbírálás alá esnek a modernizmusok.

Bartók és József Attila igézetében élünk és a „lobogónk” Henry Moore. A Valóságot olvassuk, megindul a Kritika című folyóirat, beat melletti tüntetés – Illés zenekar, Omega – huligánok. Szegénylegények – világhírű magyar film.

József Attila szavalóverseny Szárszón, csurgói Diákszínjátszó Napok, Folklorfesztivál Balatonföldváron, Barátság Hídja fotókiállítás, Dunántúli Színházak kaposvári találkozója, Tegyük többet Somogyért, rádiós és televíziós vetélkedők.

„A twist áldozatai a táncmulatságok után különböző ficamokkal, izomrándulásokkal fordulnak orvoshoz” – írja a Képes Újság.

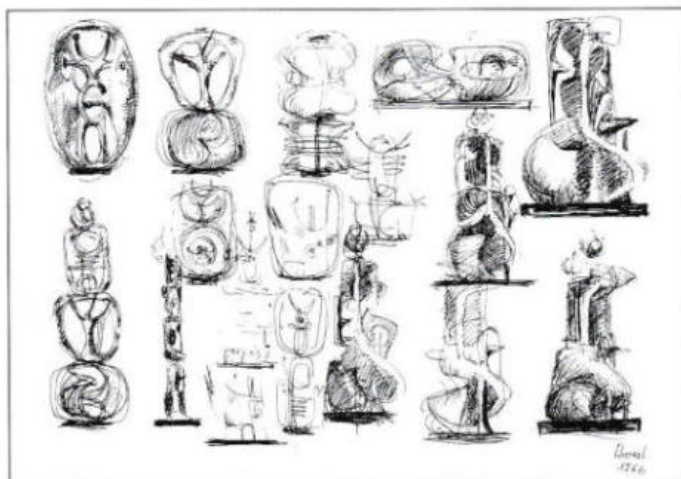
„Aki nincs ellenünk, az velünk van.”

És a felejthetetlen Tavaszi Tárlatok a Múzeumban. Itt mutatkozik be először Bors István a közönség nagy felhördülésére és élénk ellenkezésére. Ekkor lát először „nonfiguratív” szobrot a város lakossága.

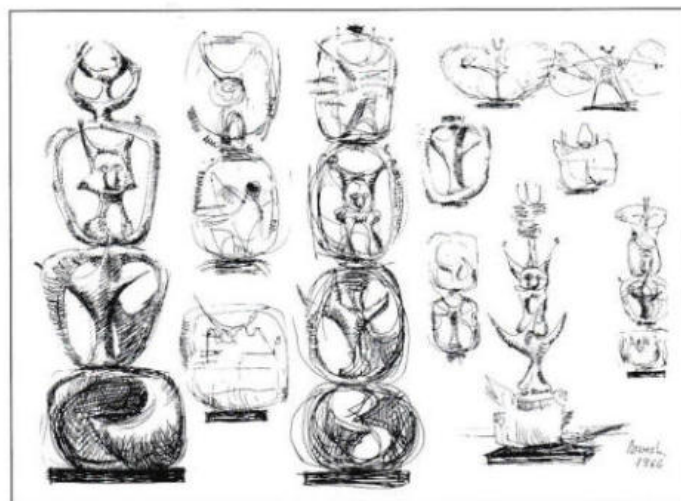
Bors gondolatai körüljárják a remény, a megváltás, kegyelem és az élet túlhaladása eszméit, soha nem veszítve el líraiságukat és pátosukat. Világa többközpontú, evvel lehetőséget ad nekünk, hogy többféleképpen kapcsolódjunk műveibe.

Az elmúlt évtizedek alatt – amikor annyi értékünk szóródott szét a nagyvilágban – sokszor gondoltam arra, hogy sikerül-e egyszer összegyűjteni és bemutatni Bors Istvánnak életművét. E könyv megjelenésekor három nagy kiállítás – Pécsen, Budapesten és Kaposvárott – tárja elénk szobrászati pályáját, amiből megismerhetjük egy nagyszerű művész és egy kiváló ember életútját.

Dr. UJVÁRI Jenő

Rajz, 1966
papír, tus, 210 x 297 mm

Rajz, 1966
papír, tus, 210 x 297 mm

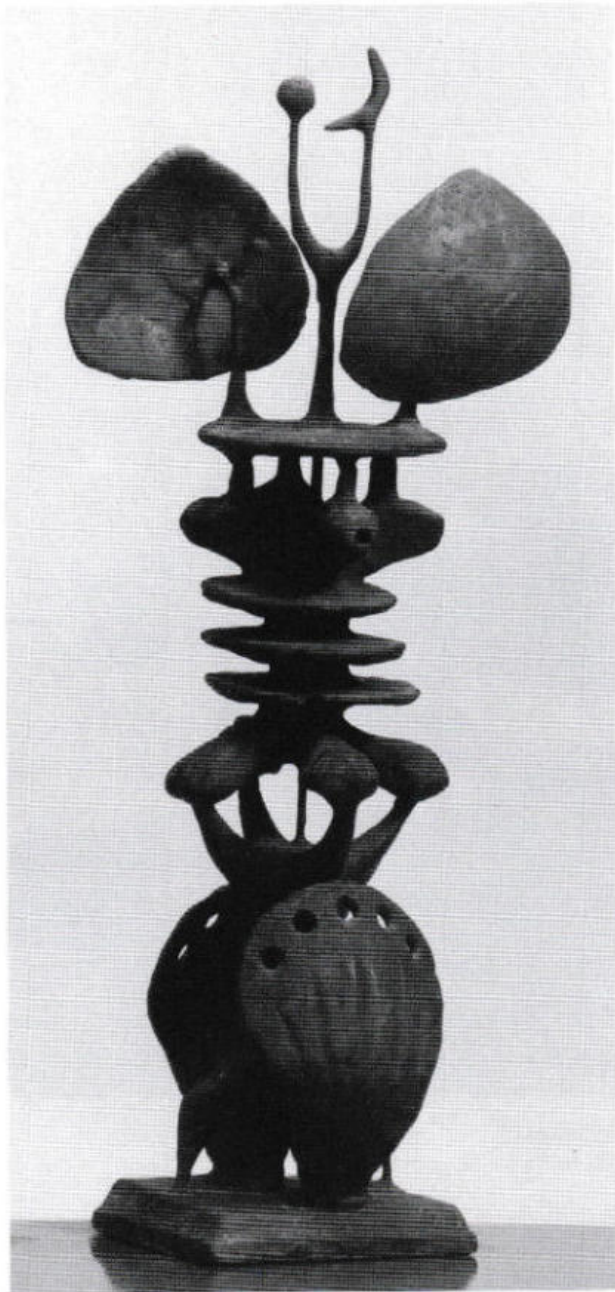
MŰVEK

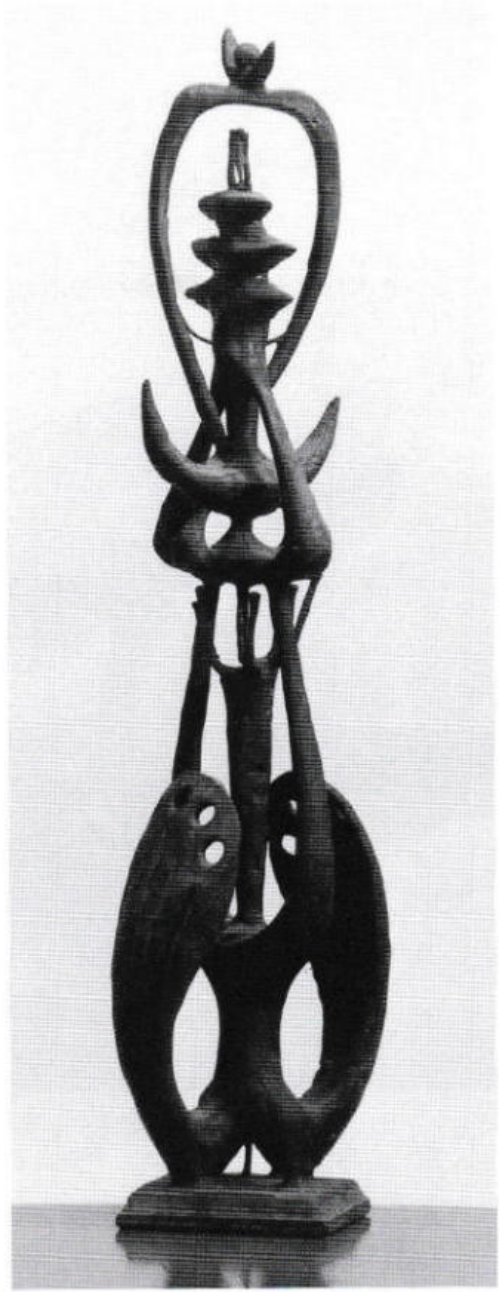
Siremlék, 1961
bronz, 23 x 3 x 3 cm, 30,5 x 4 x 3 cm

Memento, 1963
bronz, 35 x 90 x 45 cm

Vízparti forma, 1963
vász, 25,5 x 12 x 8 cm

Vízparti forma, 1963
vász, 36,5 x 9,5 x 8 cm

Vizparti forma, 1963
viasz, 45 x 17 x 12 cm

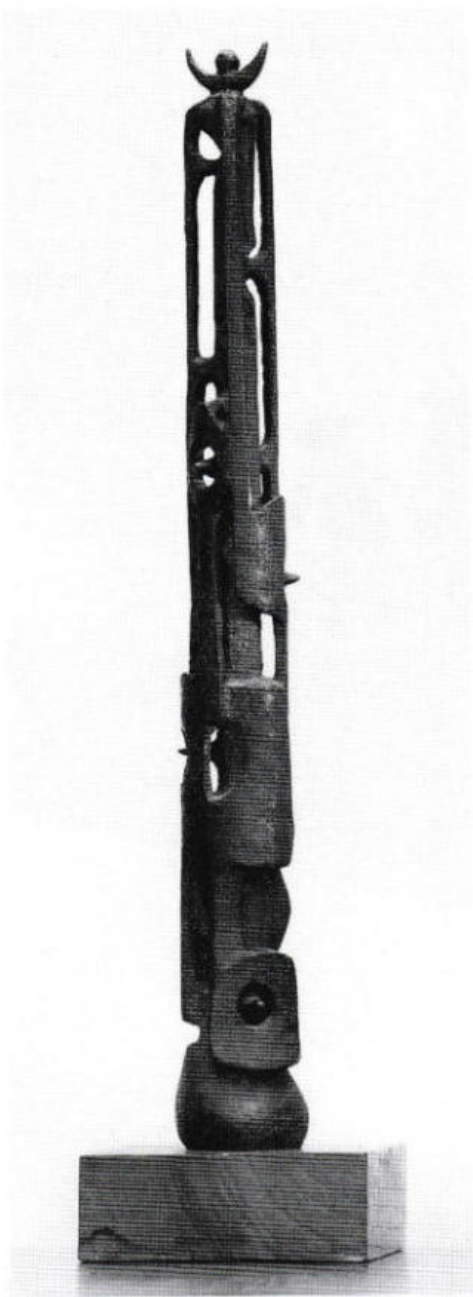
Vizparti forma, 1963
viasz, 34 x 12 x 9 cm

Memento II., 1963
bronz, 5 x 11 x 3,5 cm

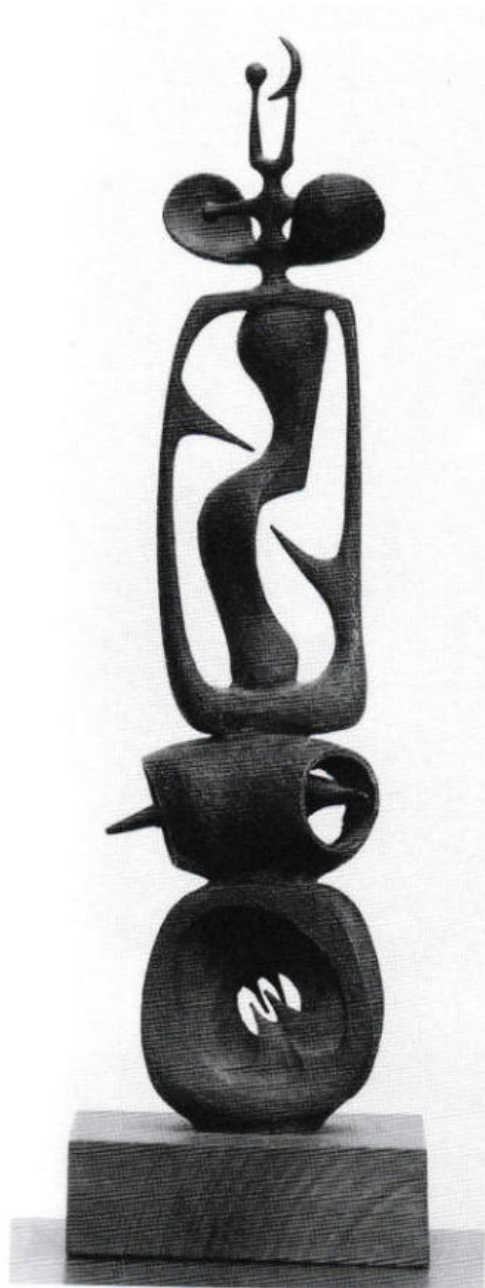
Memento III., 1963
bronz, 35 x 90 x 45 cm
(Fotó: FÜZY István)

Vízparti formák I., 1964
bronz, 48 x 5 x 6 cm

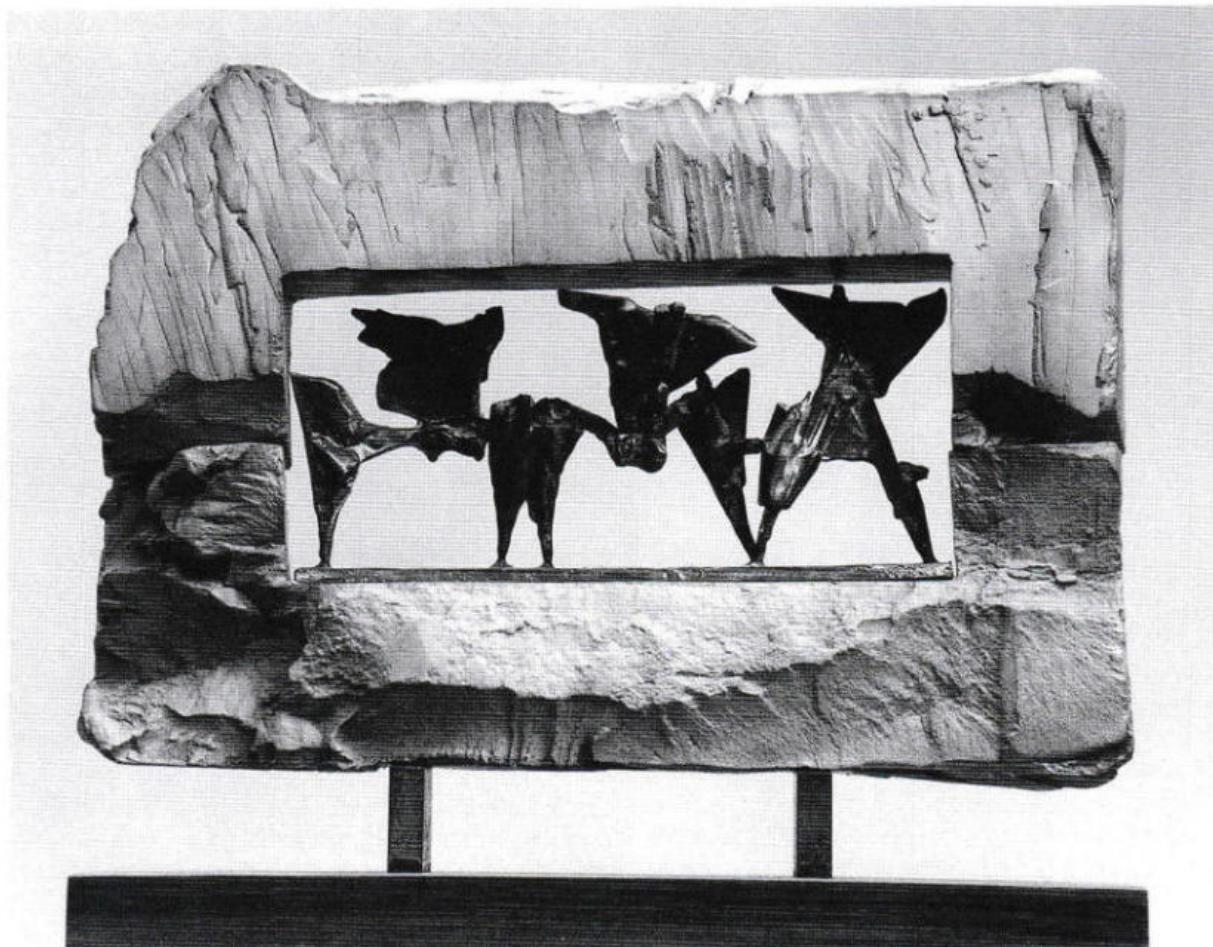
Vízparti formák II., 1964
bronz, 37,5 x 11 x 9 cm

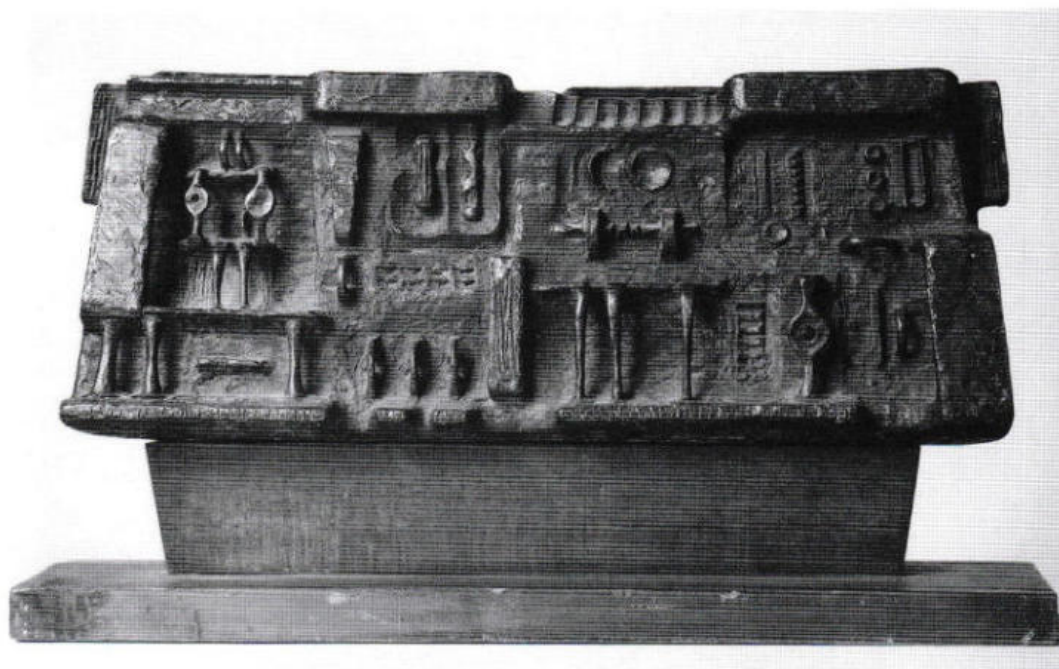
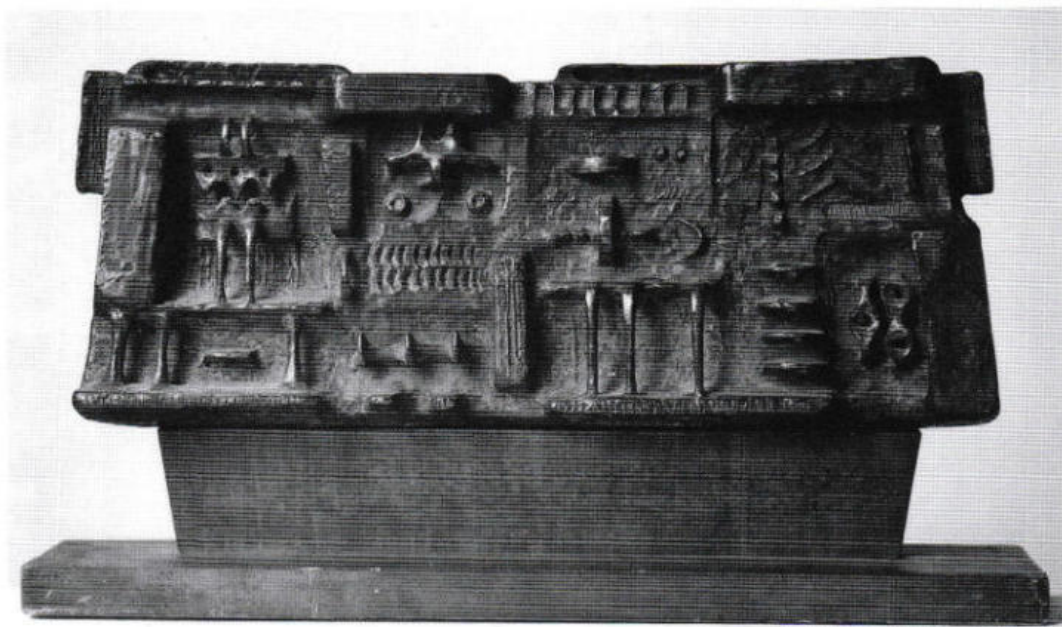
*Vízparti formák III., 1964
bronz, 41,5 x 10 x 10 cm*

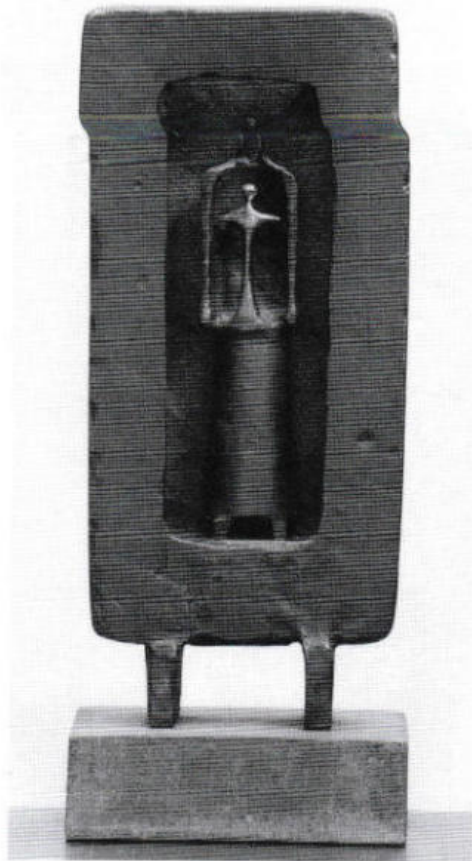
*Vízparti forma V., 1964
bronz, 25,5 x 8 x 4 cm*

Bányászok tiszteletére, 1965
bronz és terrakotta, 23 x 30 x 7 cm

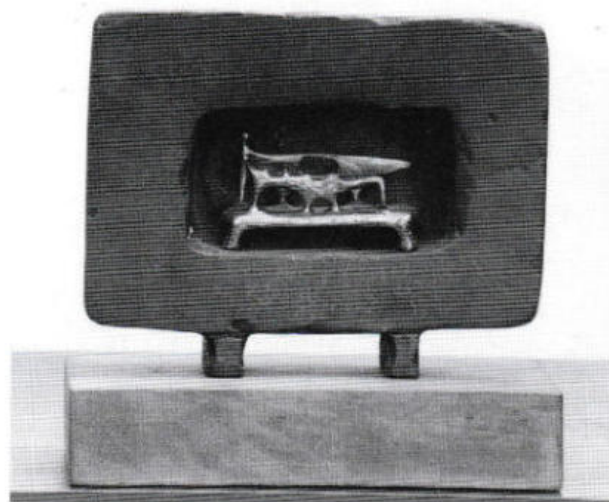
*Kétoldalas relief, 1965
bronz, 21 x 39 x 10 cm*

Család I., 1965
bronz, 22 x 9,5 x 4 cm

Család II., 1965
bronz, 22 x 9,5 x 4 cm

Szarkofág, 1965
bronz, 11 x 14 x 3 cm

Tavaszi, 1966
bronz, 18 x 6 x 4,5 cm

Madonna, 1966
bronz, 30,5 x 9 x 6,5 cm

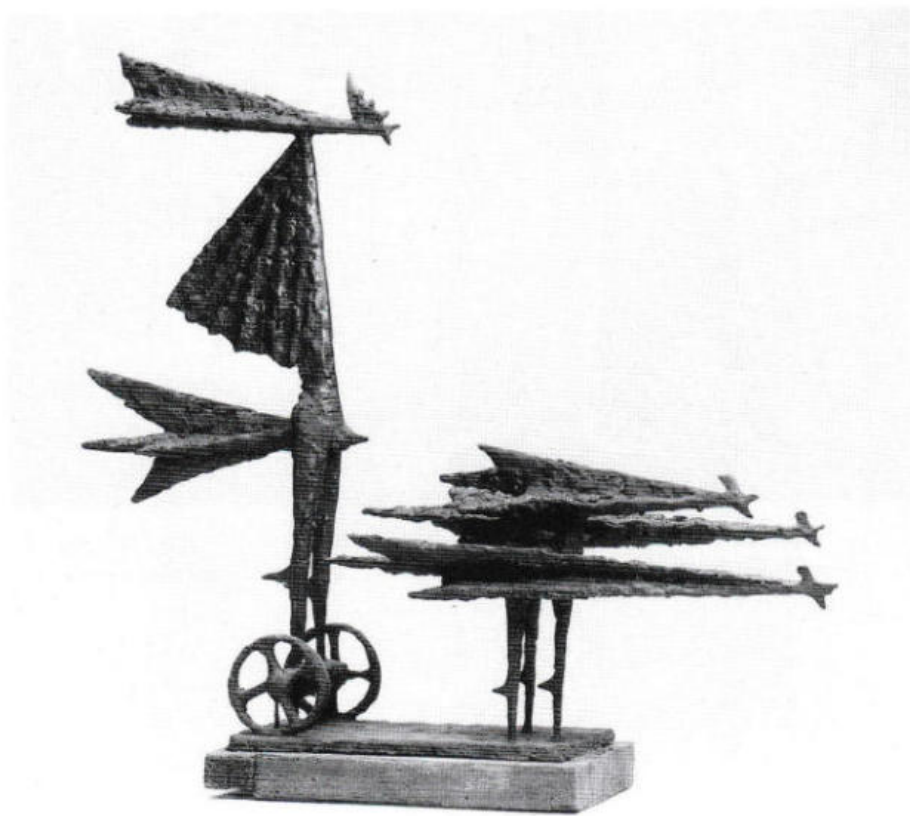
Pieta I, 1966
bronz, 18 x 13 x 9 cm

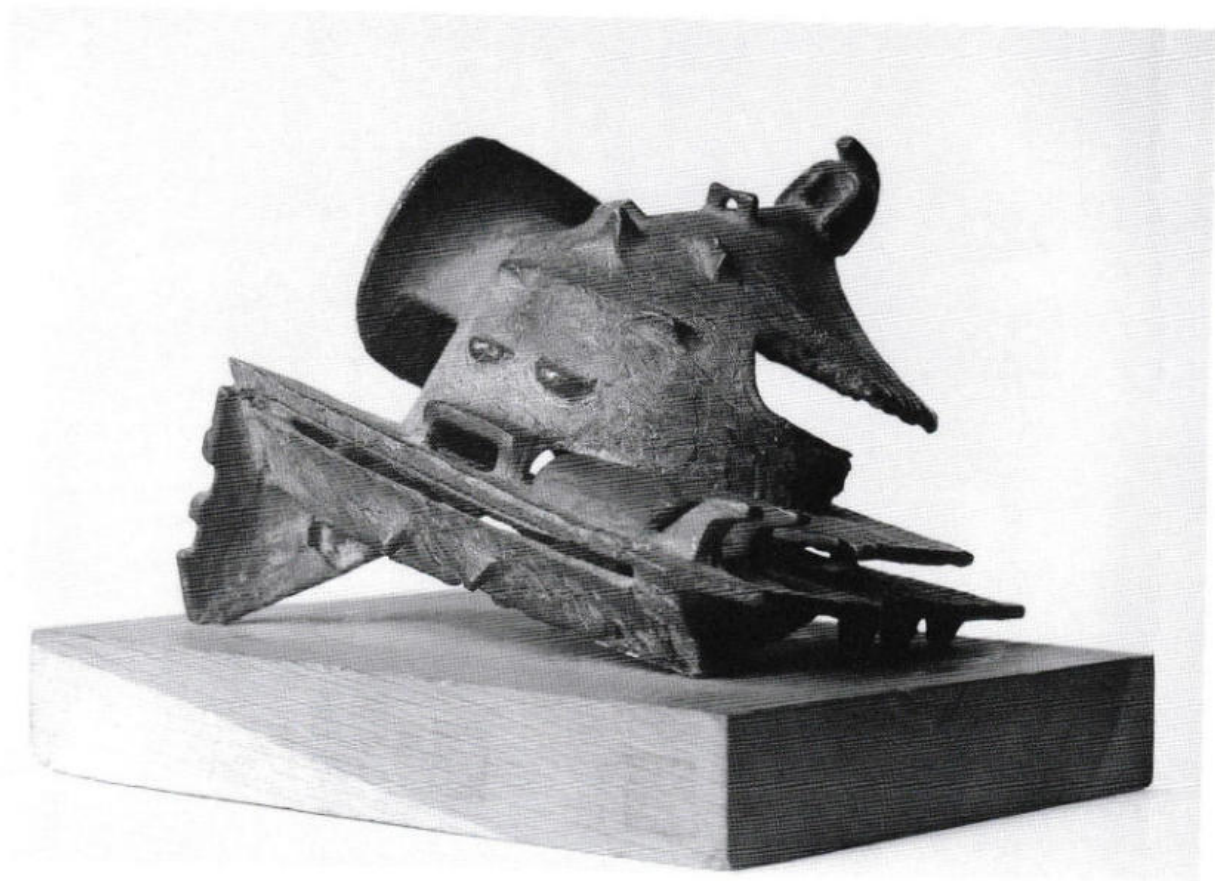
Pieta II, 1966
bronz, 14 x 11 x 6 cm

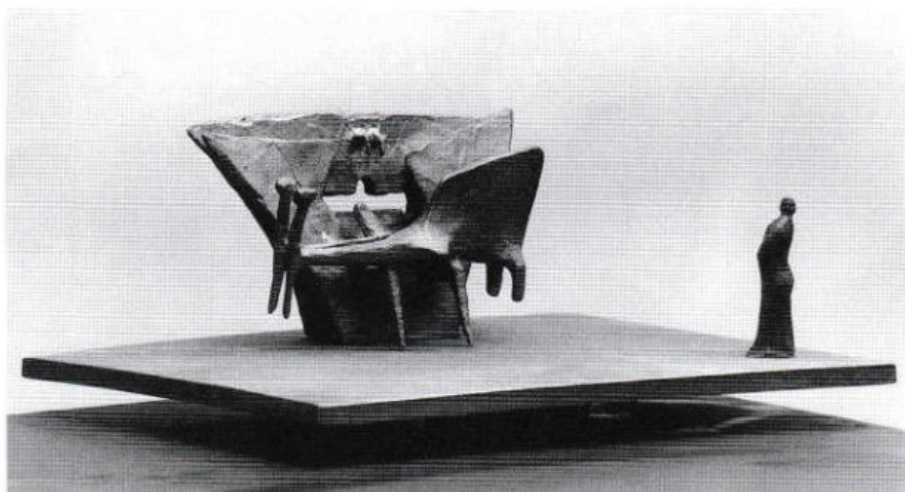
Lendület, 1967
viasz, 21 x 25 x 9,5 cm

Harci szekér, 1967-68
viasz, 40 x 46 x 16 cm

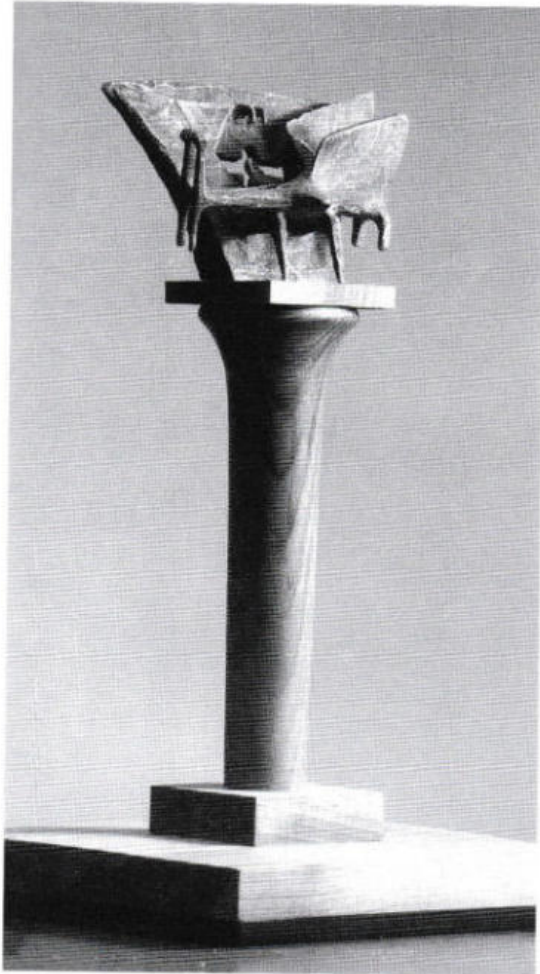
*Háború, 1967
bronz, 25 cm*

Acél pieta, 1967
krómacél, 8 x 14 x 6 cm

Eke, 1969
bronz, 9 x 19 x 7 cm

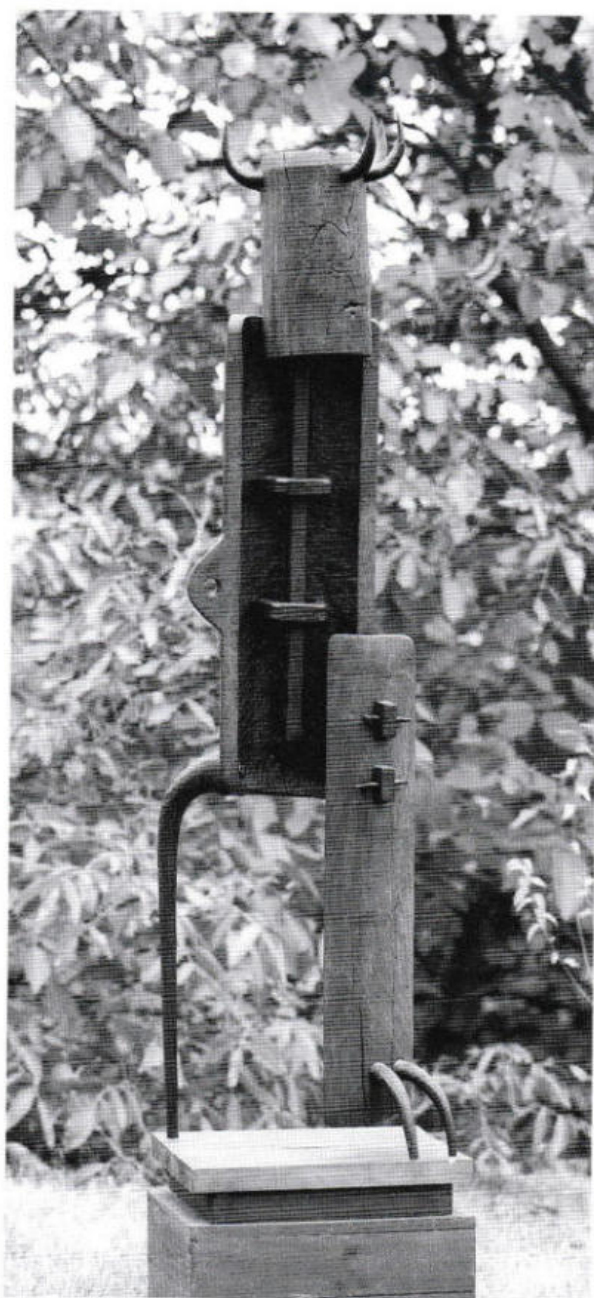
Oszlopos pieta I., 1967
bronz és fa, 32 x 14,5 x 7 cm

Paraszt pieta, 1967
bronz, 31,5 x 18 x 9 cm

Bálvány I., 1968
kovácsoltvas és körtefa, 159 x 32 x 34 cm

Bálvány II., 1968
kovácsoltvas és körtefa, 181 x 45 x 31,5 cm

Bálvány III., 1968
kovácsoltvas és körtefa, 185 x 38 x 35 cm

Vadász II., 1968
bronz, 10,5 x 27 x 8 cm

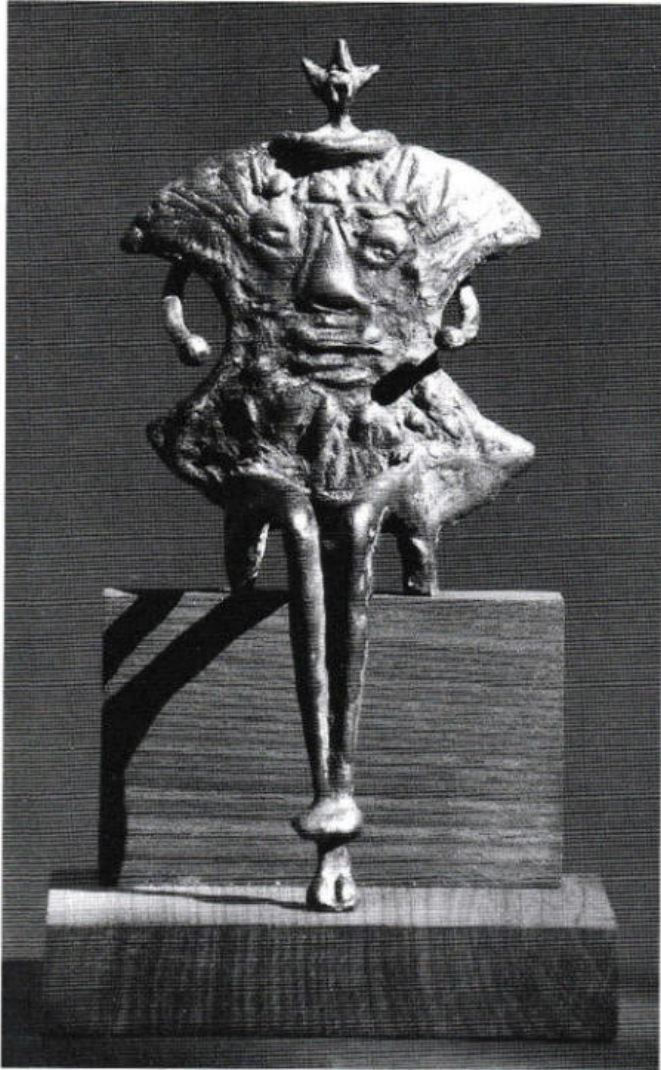
Harcos, 1969
bronz, 16 x 7 x 9 cm

Bohóc, 1969
viasz, 35,5 x 7 x 6 cm

Bohócok, 1969
viasz, 32,5 x 9,5 x 7 cm

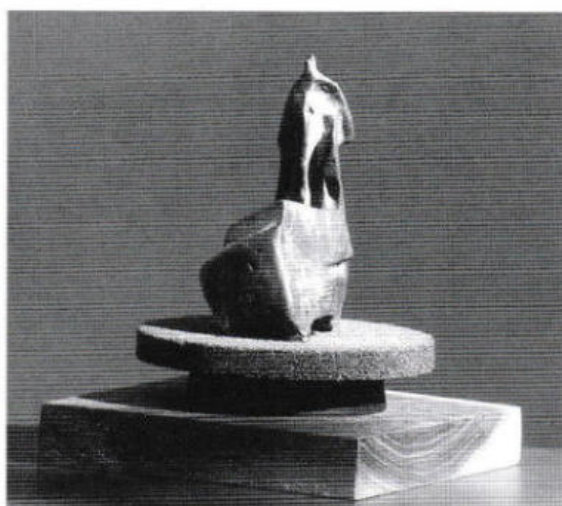
Bohóc II., 1969
bronz, 16,5 x 6 x 7,5 cm

Bohóc I., 1969
bronz, 24 x 10 x 9 cm

Bohóc III., 1969
bronz, 21 x 12,5 x 9 cm

Csobánc I., 1970
bronz, 9 x 6,5 x 5 cm

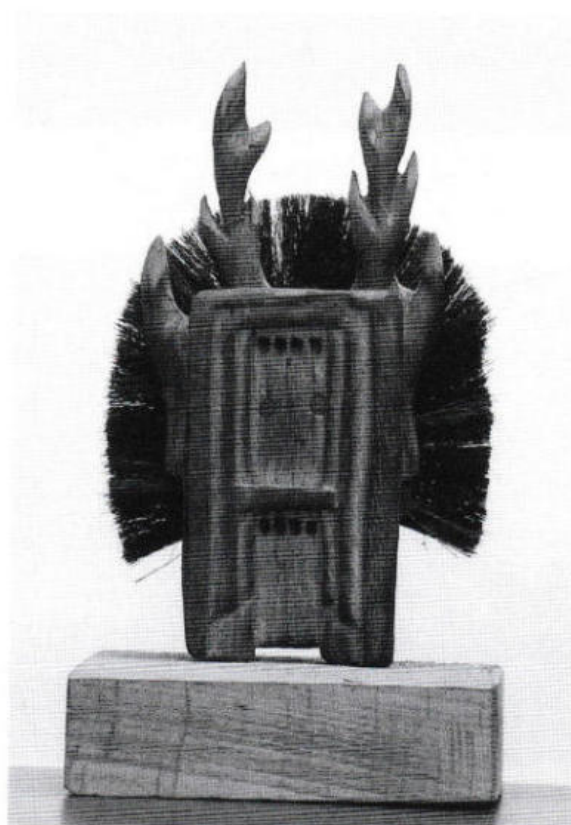
Artista, 1969
viasz, 18 x 21 x 17,5 cm

Szigliget, 1970
bronz, 7,5 x 16 x 7,5 cm

*Gesztényesütő, 1970
bronz, 11 x 9,5 x 4 cm*

*Az elítélt, 1973
vegyes technika, 15 x 9 x 3,5 cm*

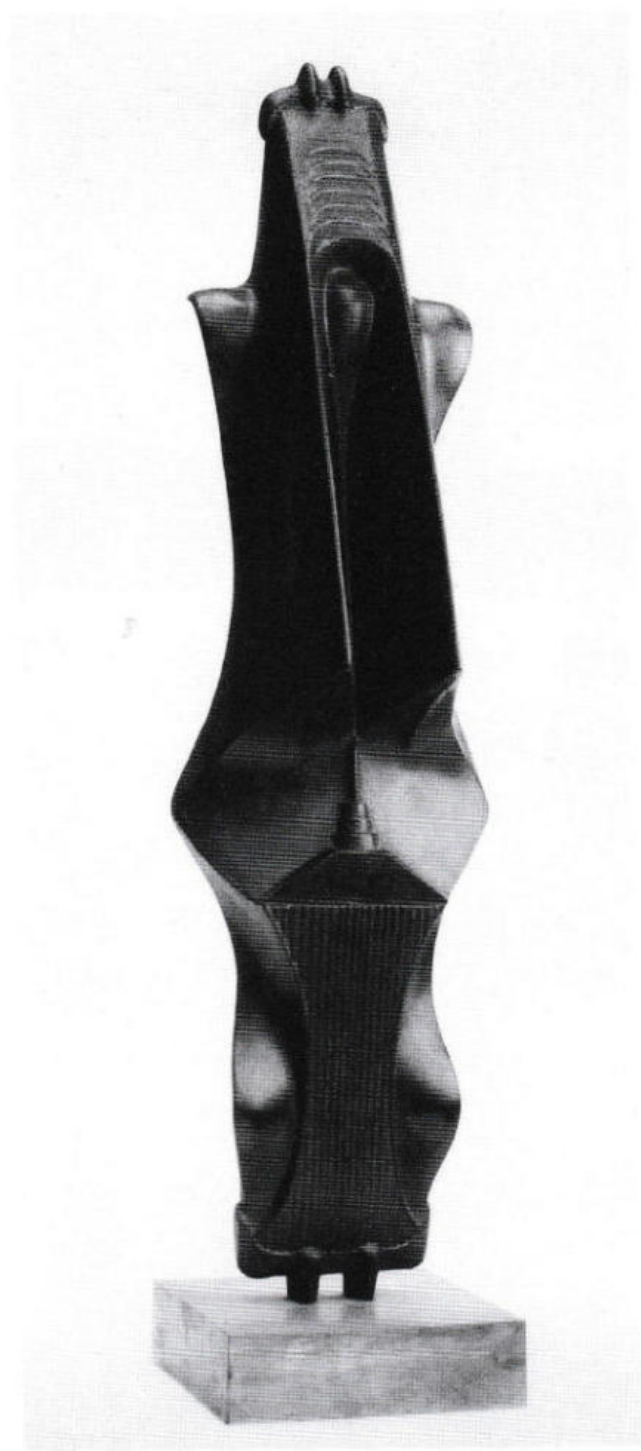
Szökőkút terv, 1973
bronz, 15 x 39 x 39 cm

Kereszt II., 1973
kovácsoltvas és tölgyfa, 178 x 138 x 35 cm

Kereszt III., 1973
kovácsoltvas és tölgyfa, 175 x 126 x 35 cm

Bálvány, 1974
fekete műanyag, 84 x 23 x 20 cm

Szónok, 1974
fekete műanyag, 42 x 36 x 23 cm

*Státusszimbólumok, 1974
műanyag, 135 cm*

Tulipán, 1974
festett műanyag, 165 x 82 x 18 cm

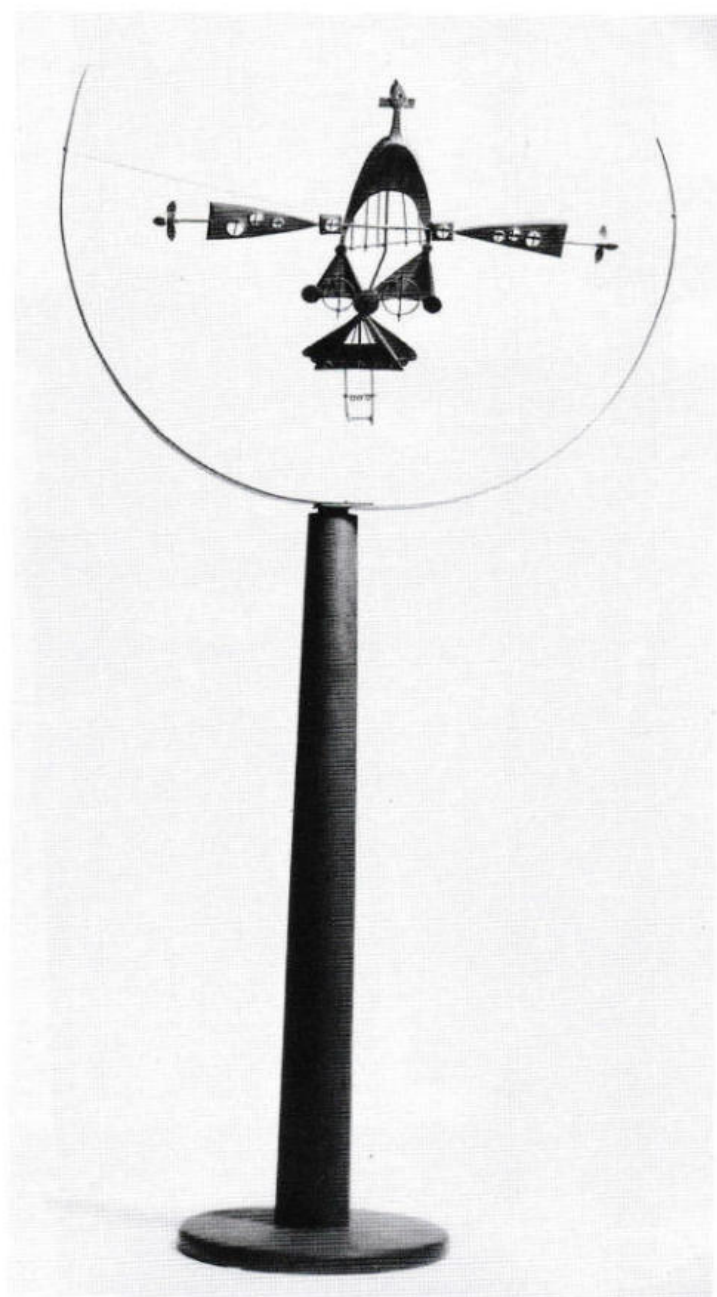
Torzó II., 1974
bronz, 8,5 x 5 x 5 cm

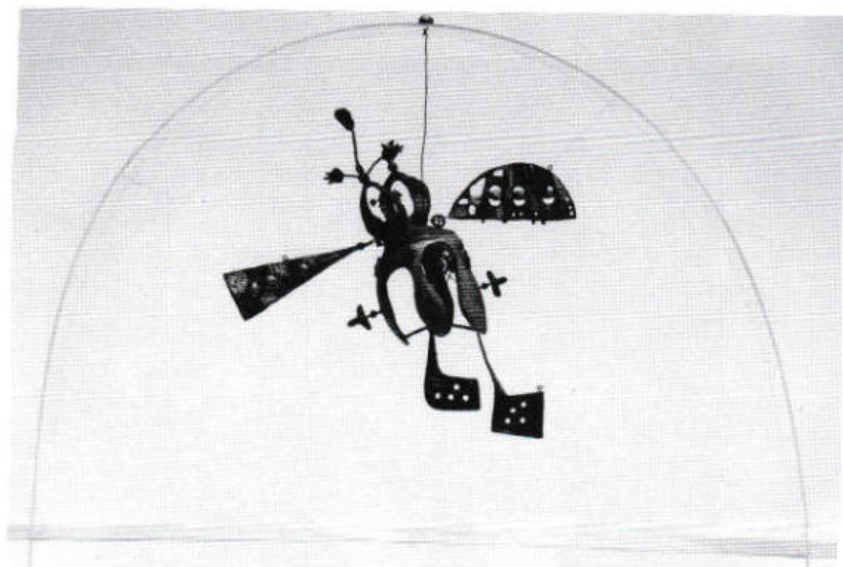
Katamarán, 1974
bronz, 11 x 7 x 7 cm

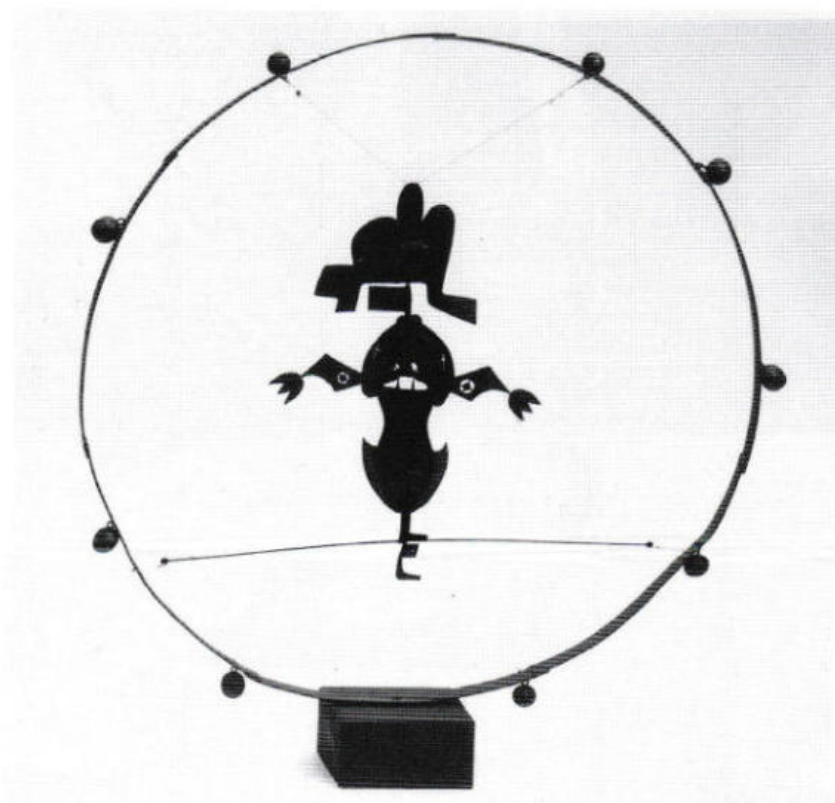
Alakoskodó, 1974
bronz, 130 x 127 x 27 cm

Hold és madár, 1975
vörösréz, sárgaréz, fa, 81 x 45 x 10 cm

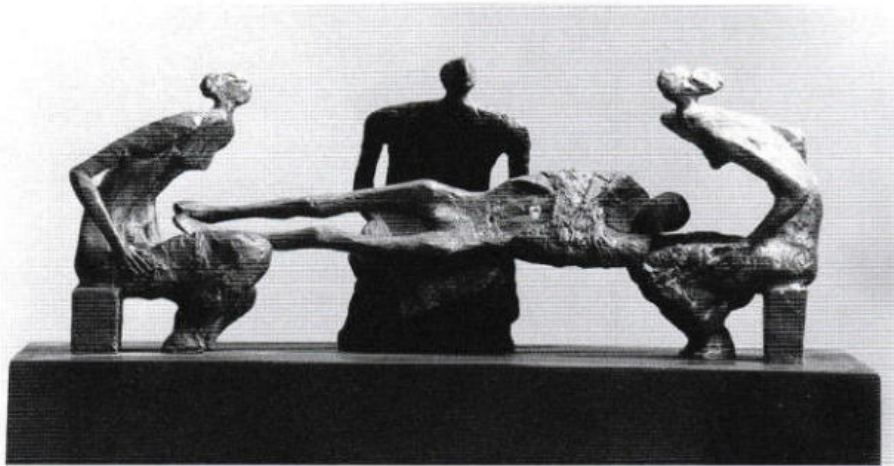
Űrhajós, 1975
festett vasz, 42 x 39 x 10 cm

Kötéltáncos, 1975
vörös- és sárgaréz, Ø 57 cm

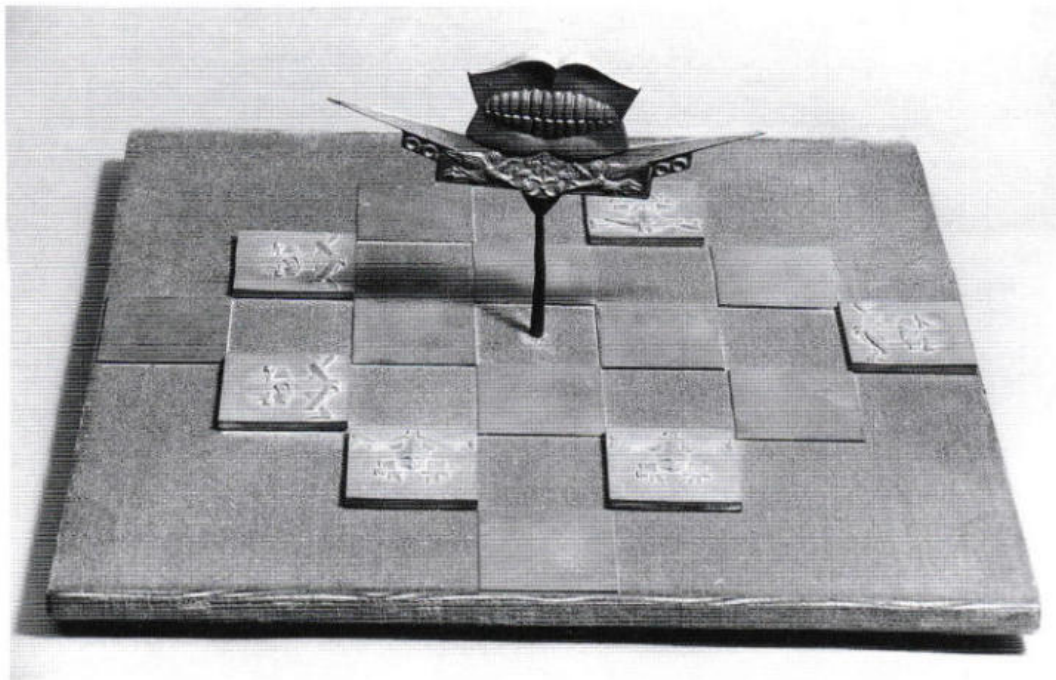
Hellas, 1976
bronz, 14,5 x 10 x 7 cm, 13,5 x 9 x 7 cm, 13 x 10 x 7 cm

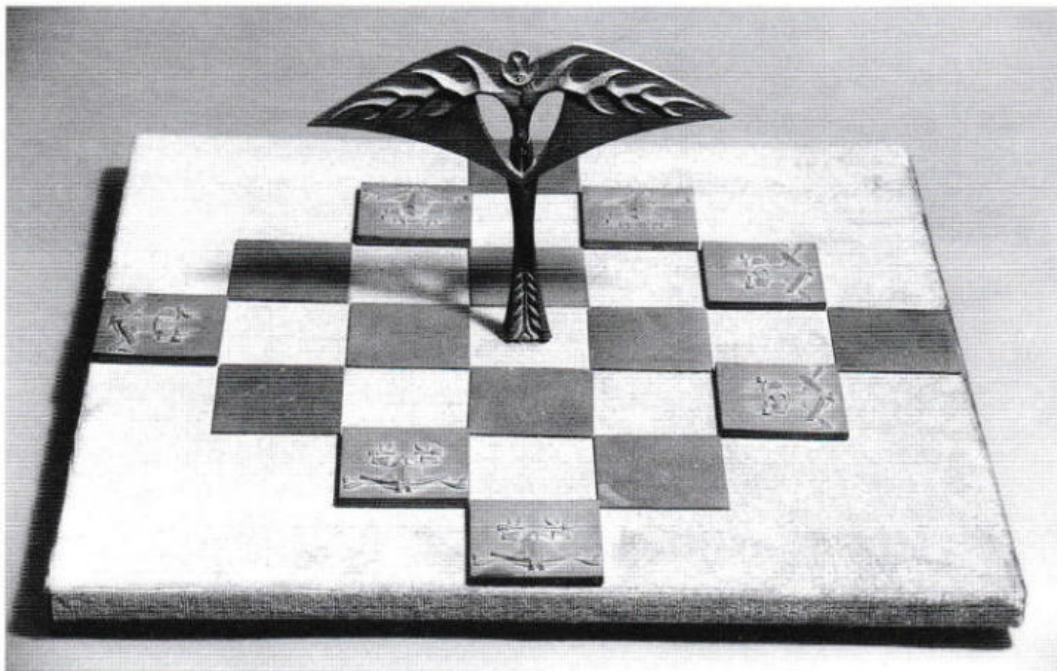
Pieta IV., 1977
bronz, 11 x 27 x 7 cm

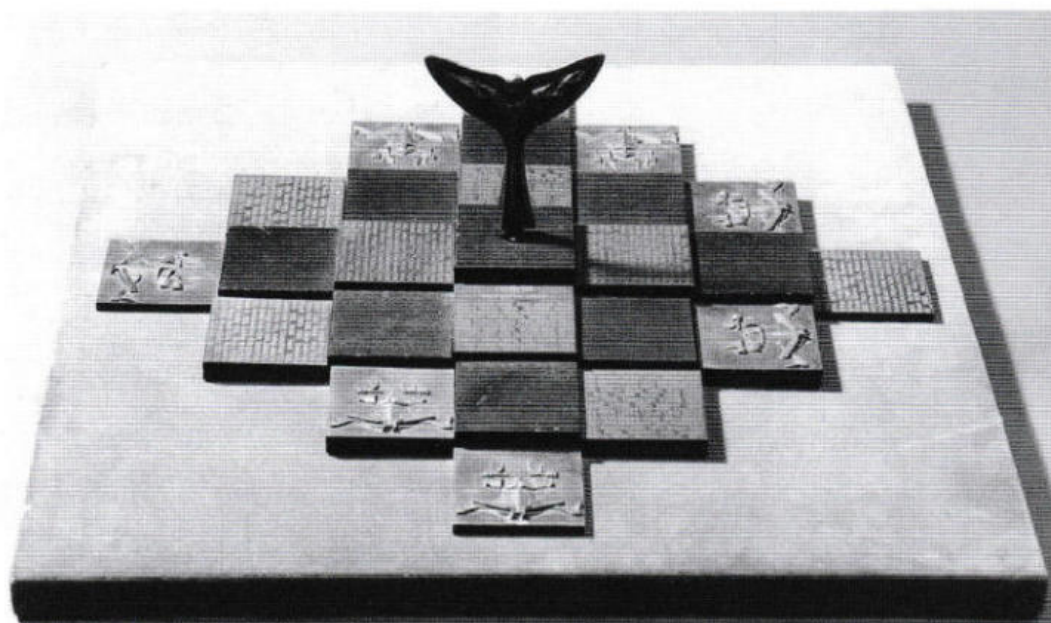
Balatoni rege, 1977
viasz, 14 x 17 x 6,5 cm

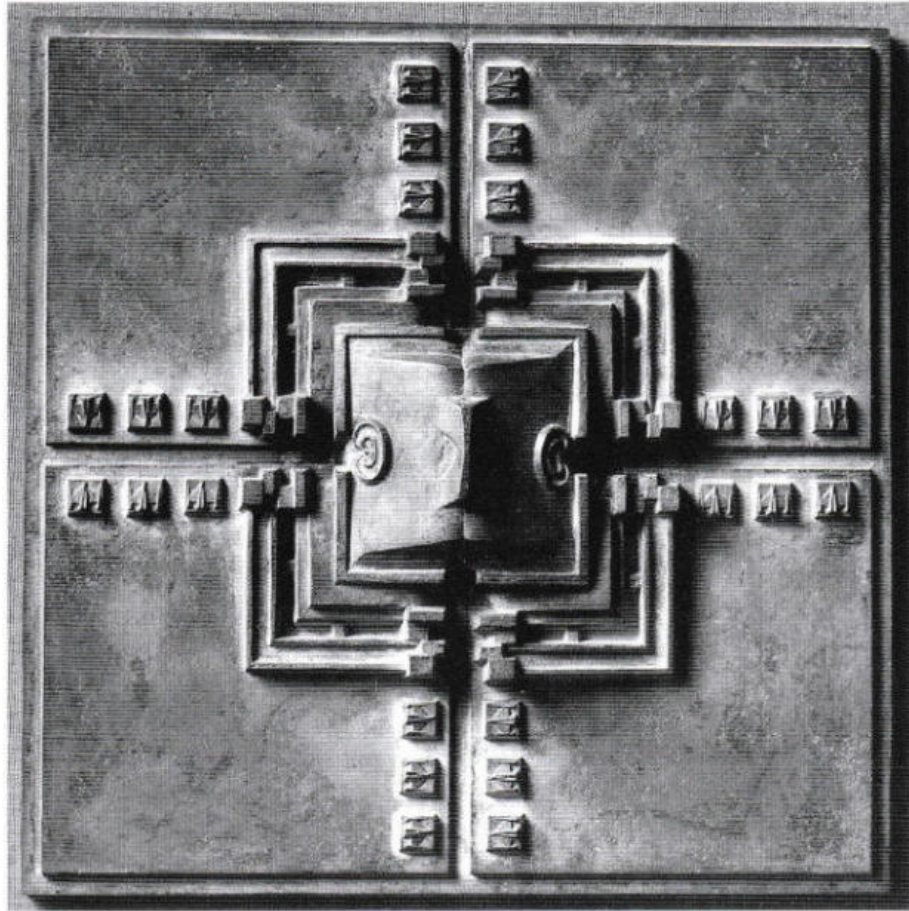
Kontrasztok I., 1978
bronz, 15,5 x 21 x 1 cm, 43 x 43 cm

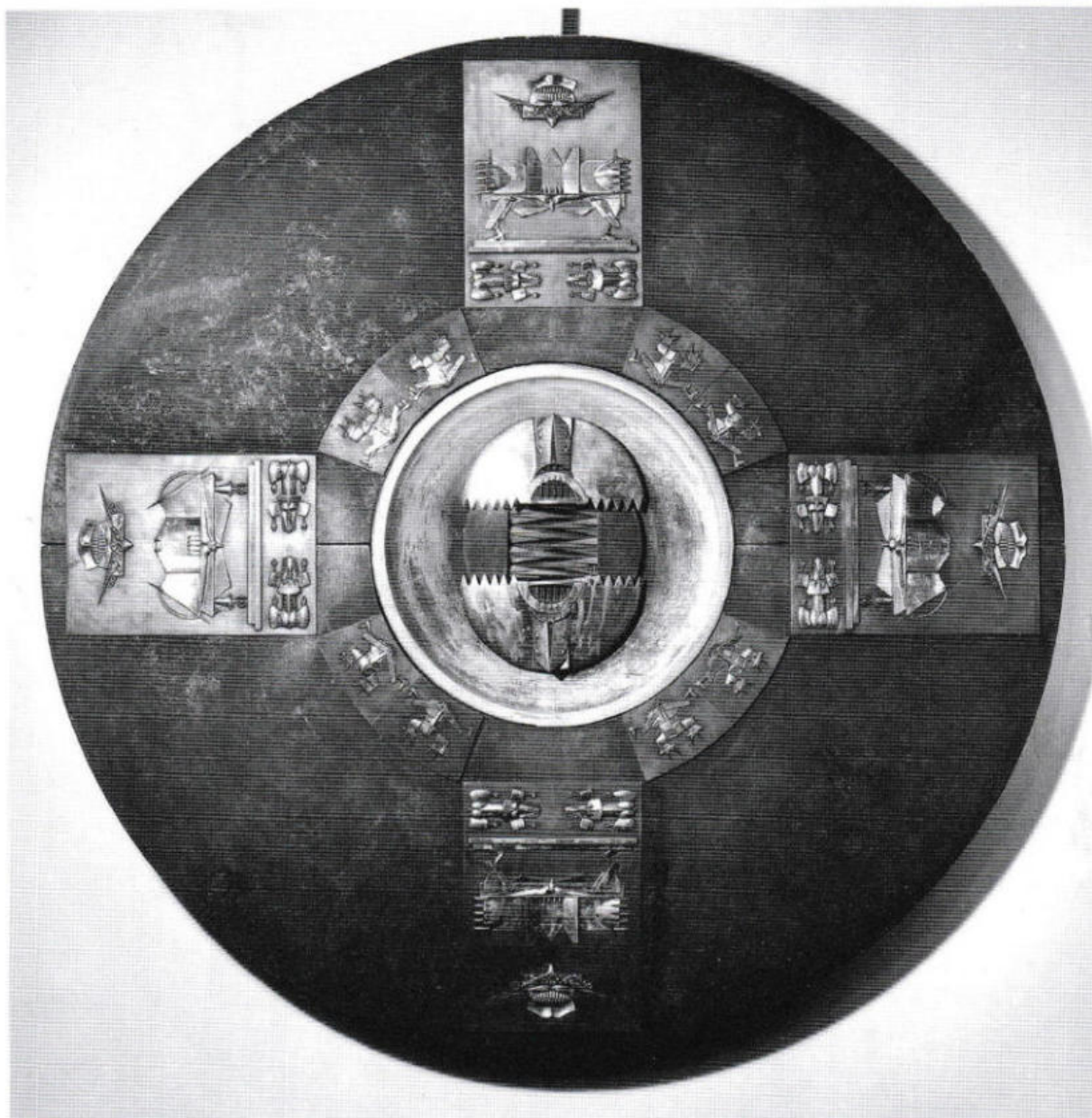
Kontrasztok II., 1978
bronz, 15,5 x 21 x 1 cm, 43 x 43 cm

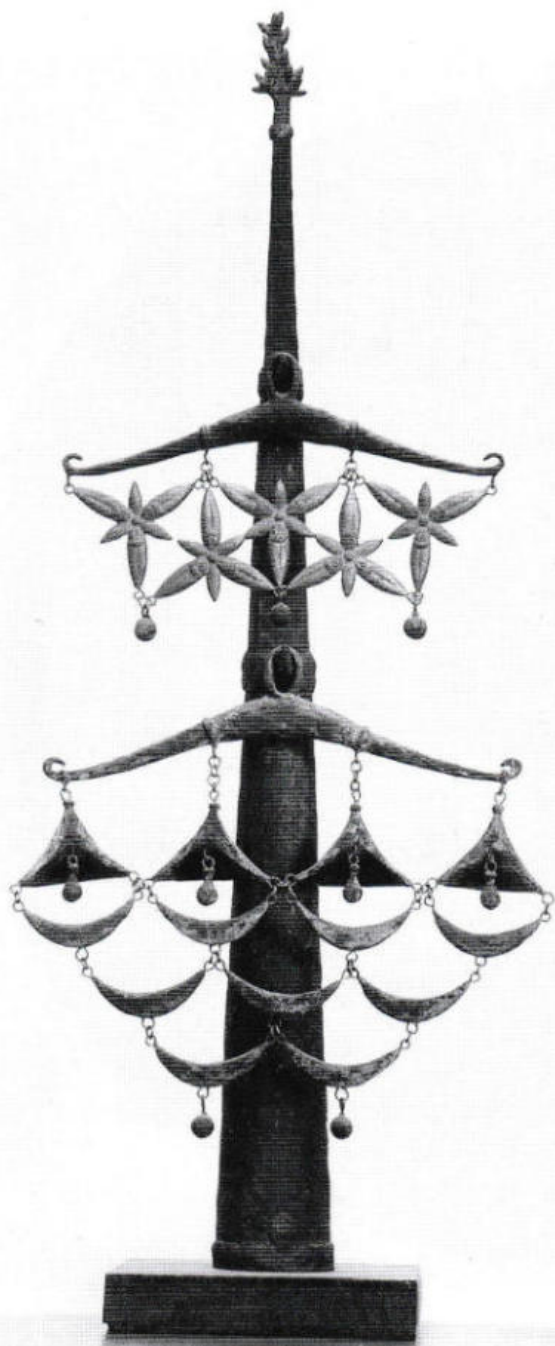
In memoriam 1956 I., 1988
bronz, gránit, 13 x 42 x 42 cm

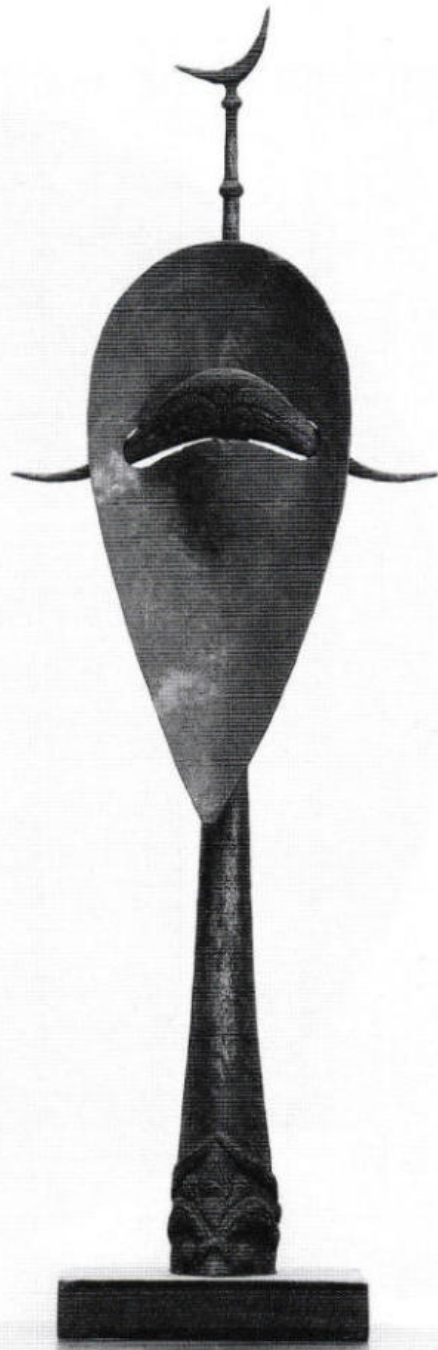
Malom, 1980
bronz, 5 x 40 x 40 cm

Kontrasztok, 1981
bronz és fa, Ø 170 cm

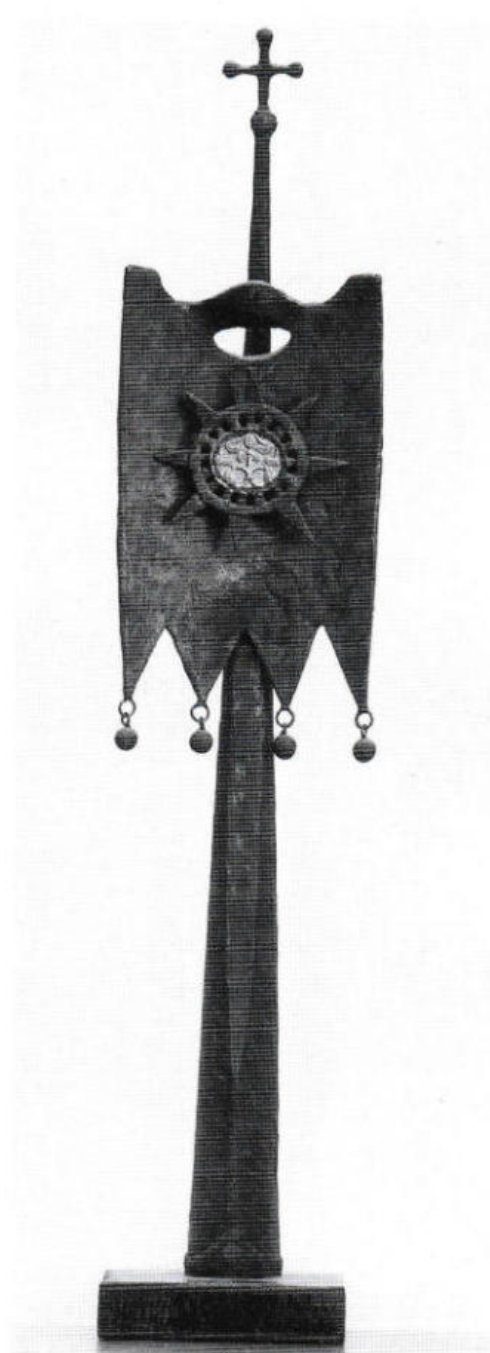
Tavaszi, 1982
viasz, 51,5 x 22 x 7 cm

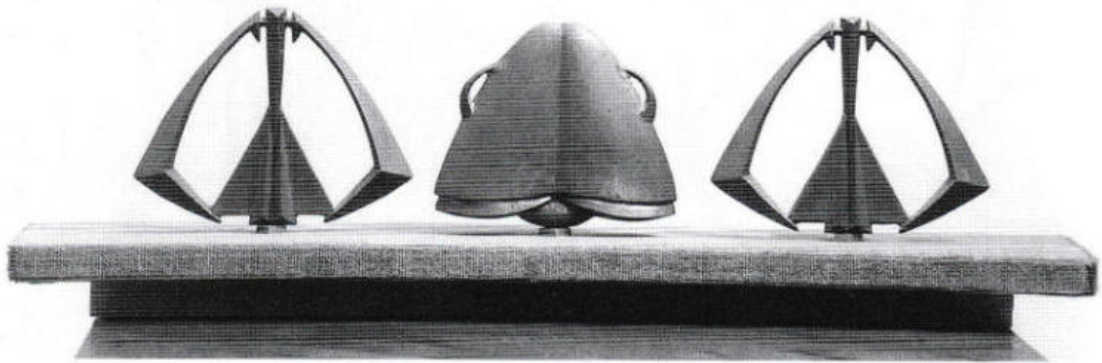
Nyári, 1982
viasz, 52,5 x 18 x 7,5 cm

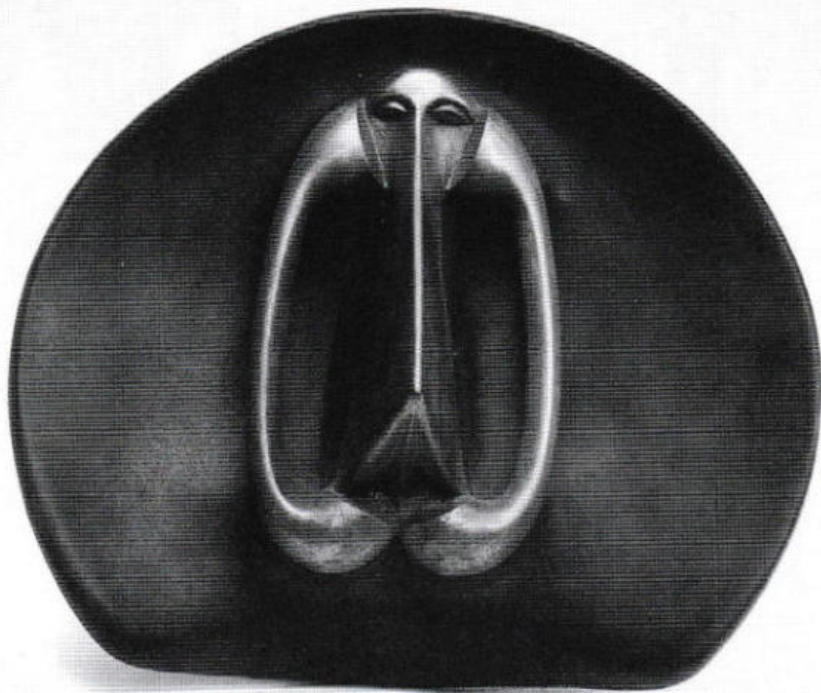
Ősz, 1982
vasz, 53,5 x 22 x 7,5 cm

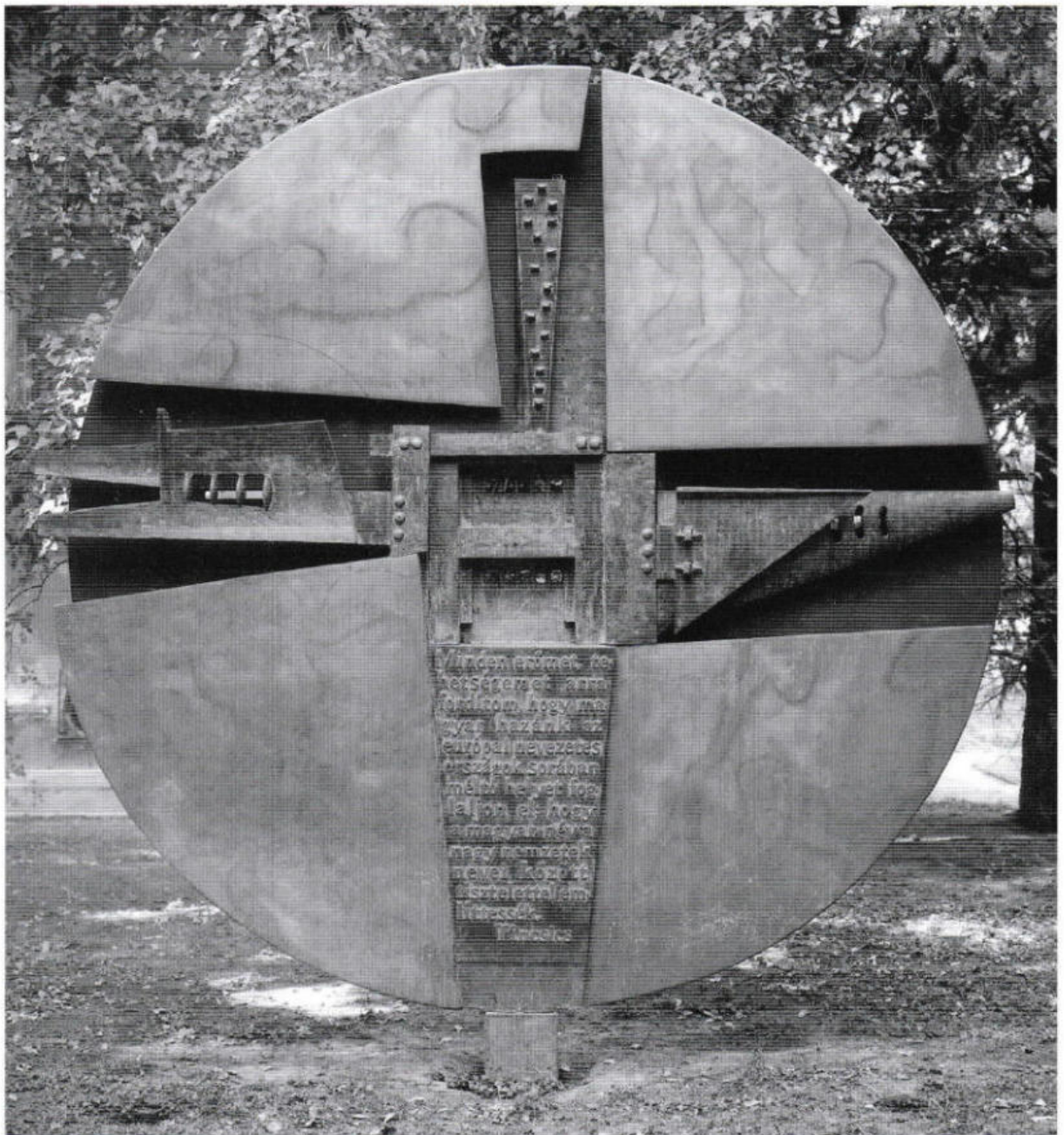
Tél, 1982
vasz, 52 x 11 x 7 cm

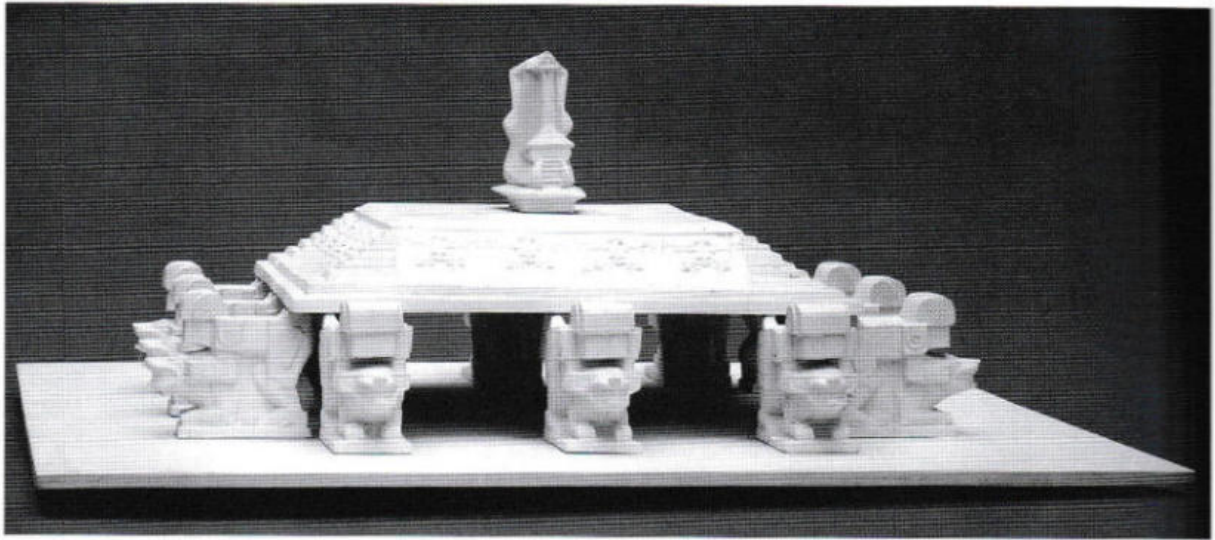
Három fej, 1983
bronz, 10 x 12,5 x 2 cm, 10 x 11 x 2 cm, 10 x 12,5 x 2 cm

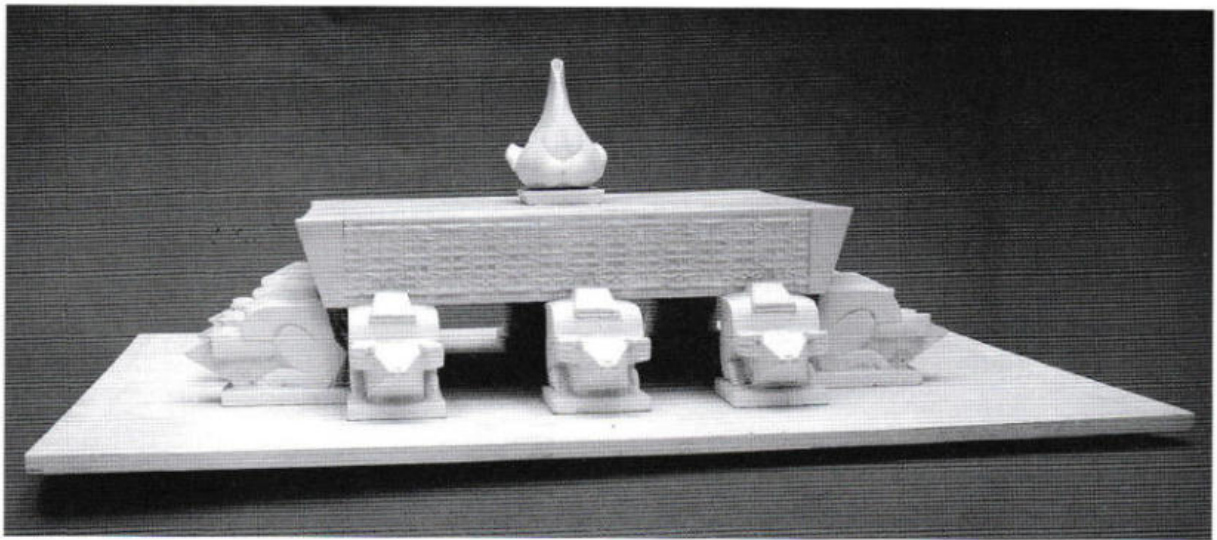
Maszk, 1981
bronz és fekete műanyag, 17 x 36 x 31 cm

Táncsics emlékére, 1982
bronz, Ø 270 cm

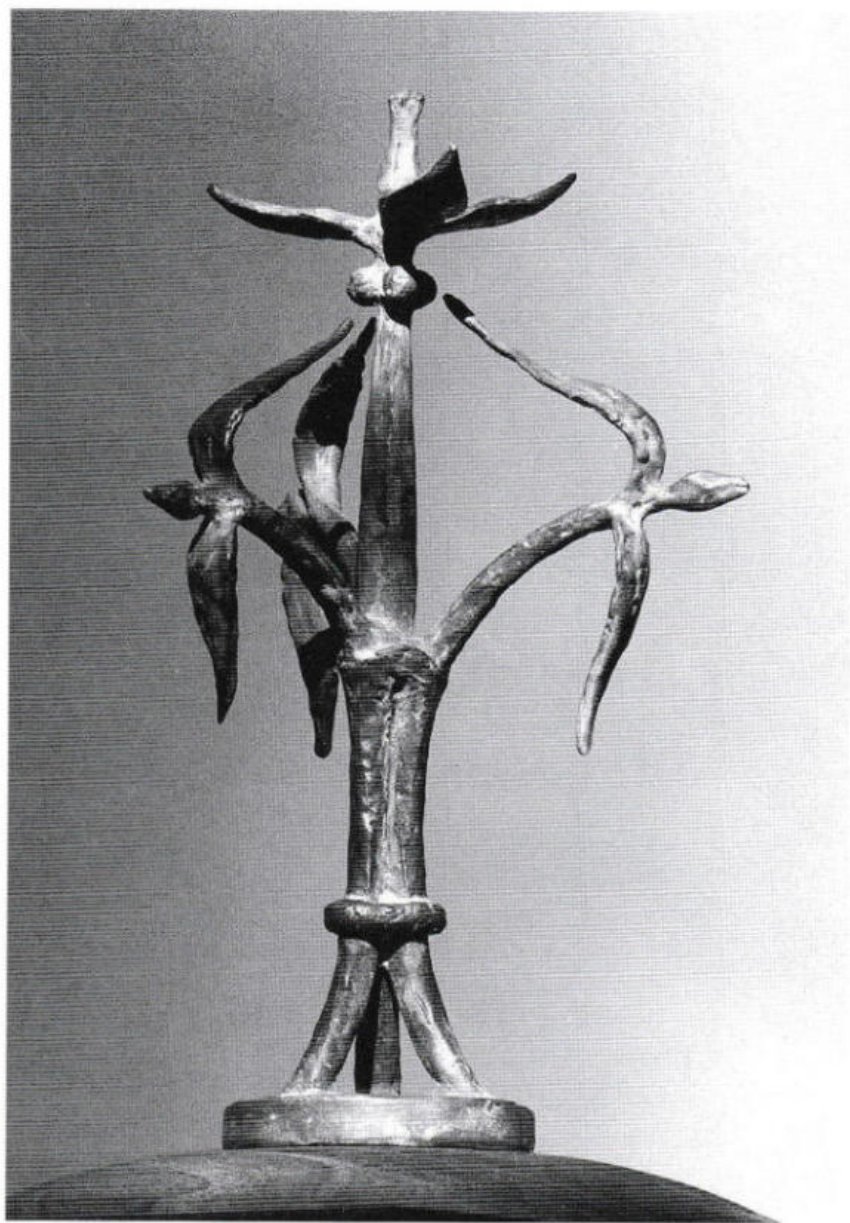
Diagnózis I., 1985
festett epoxigyanta, 24 x 74,5 x 74,5 cm

Diagnózis II., 1985
festett epoxigyanta, 20 x 60 x 60 cm

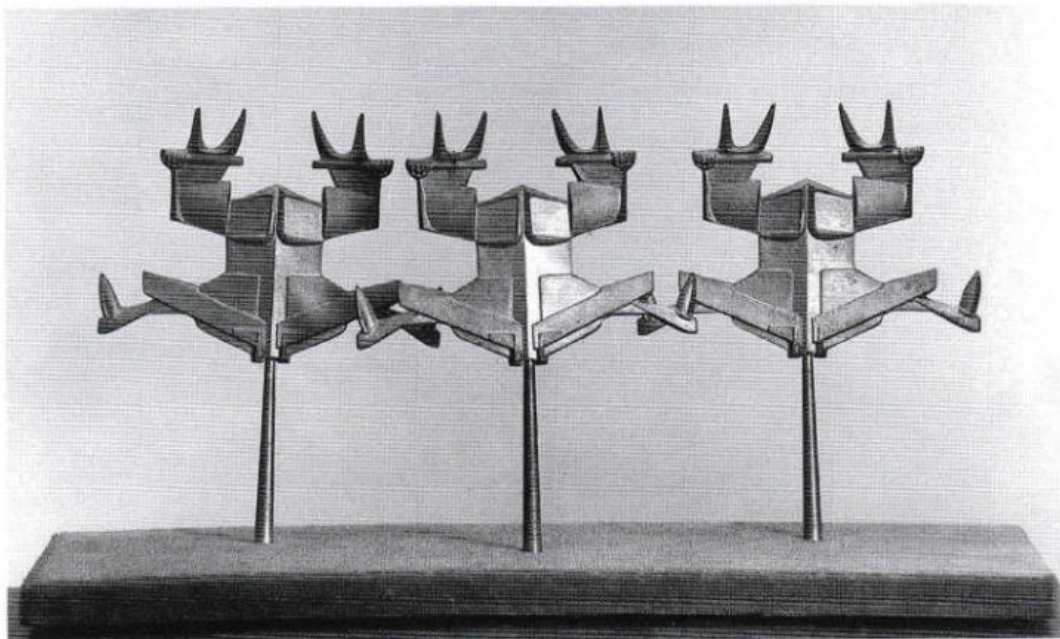
Diagnózis III., 1985
festett epoxigyanta, 24 x 74,5 x 74,5 cm

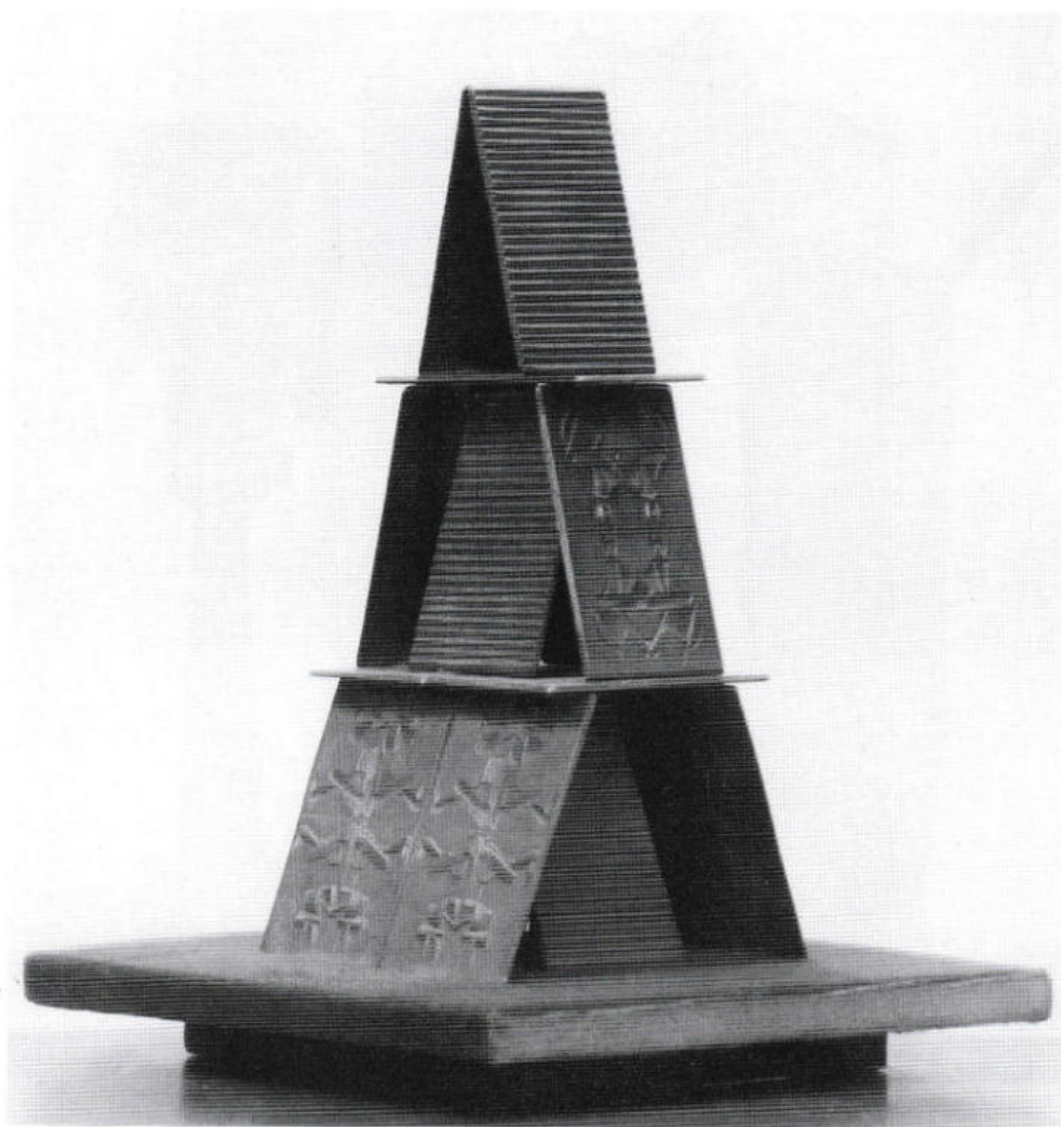
Életfa, 1985
bronz, 22 x 12 x 14 cm

In memoriam 1956, 1988
bronz, 41,5 x 42 x 12 cm

Karhatalom, 1986
műanyag, 17 x 13 x 1 cm (elemenként)

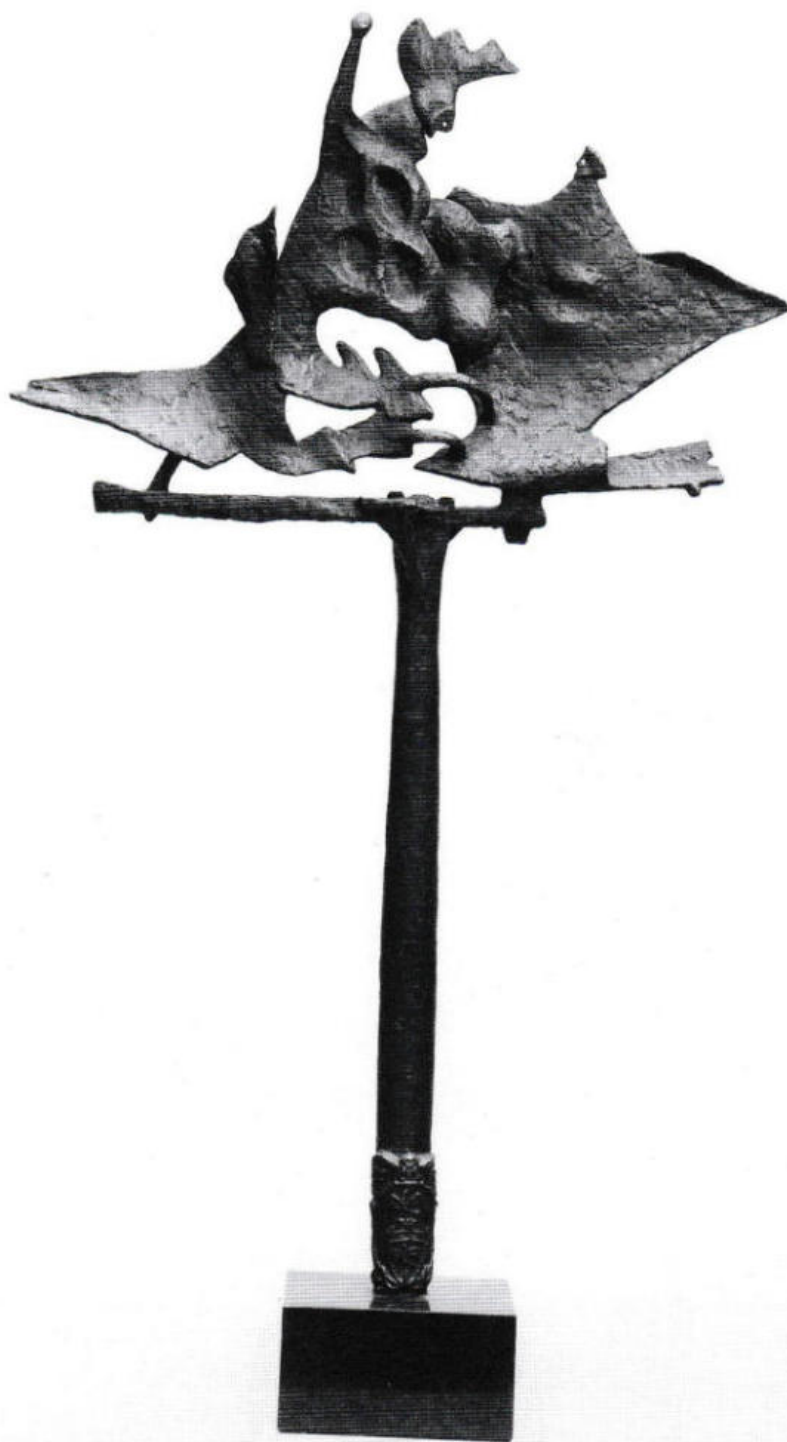
Kártyavár I., 1986
bronz, 29 x 14 x 12 cm

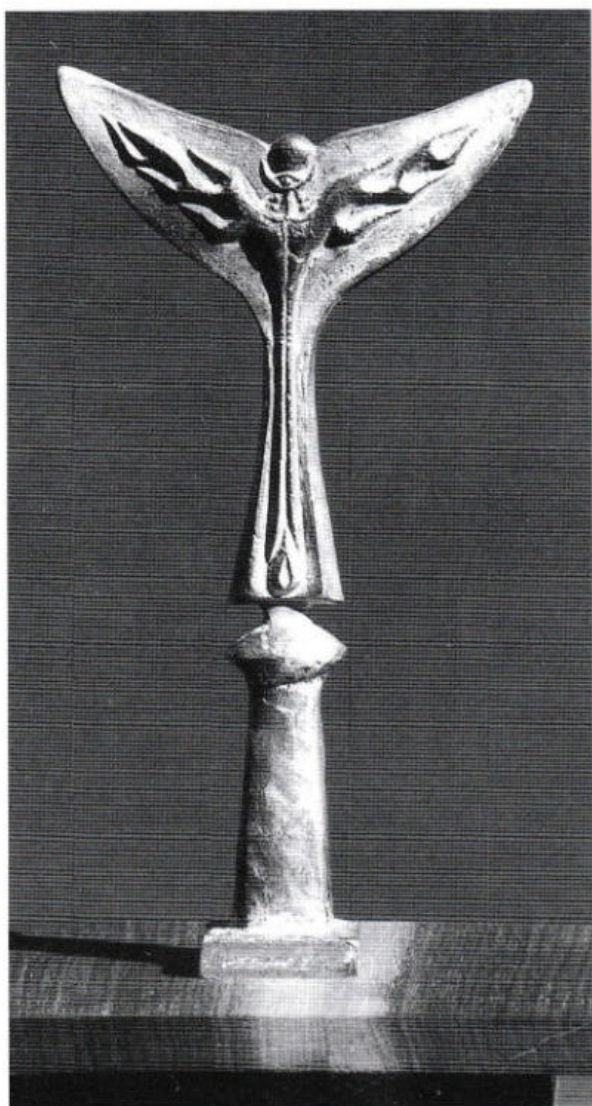
Pieta V., 1988
bronz, 20 x 11,5 x 6,5 cm

Oszlopos pieta II., 1988
bronz, 17,5 x 5,5 x 4,5 cm

Széchenyi István emlékére, 1986
bronz, 82 x 51 x 7 cm

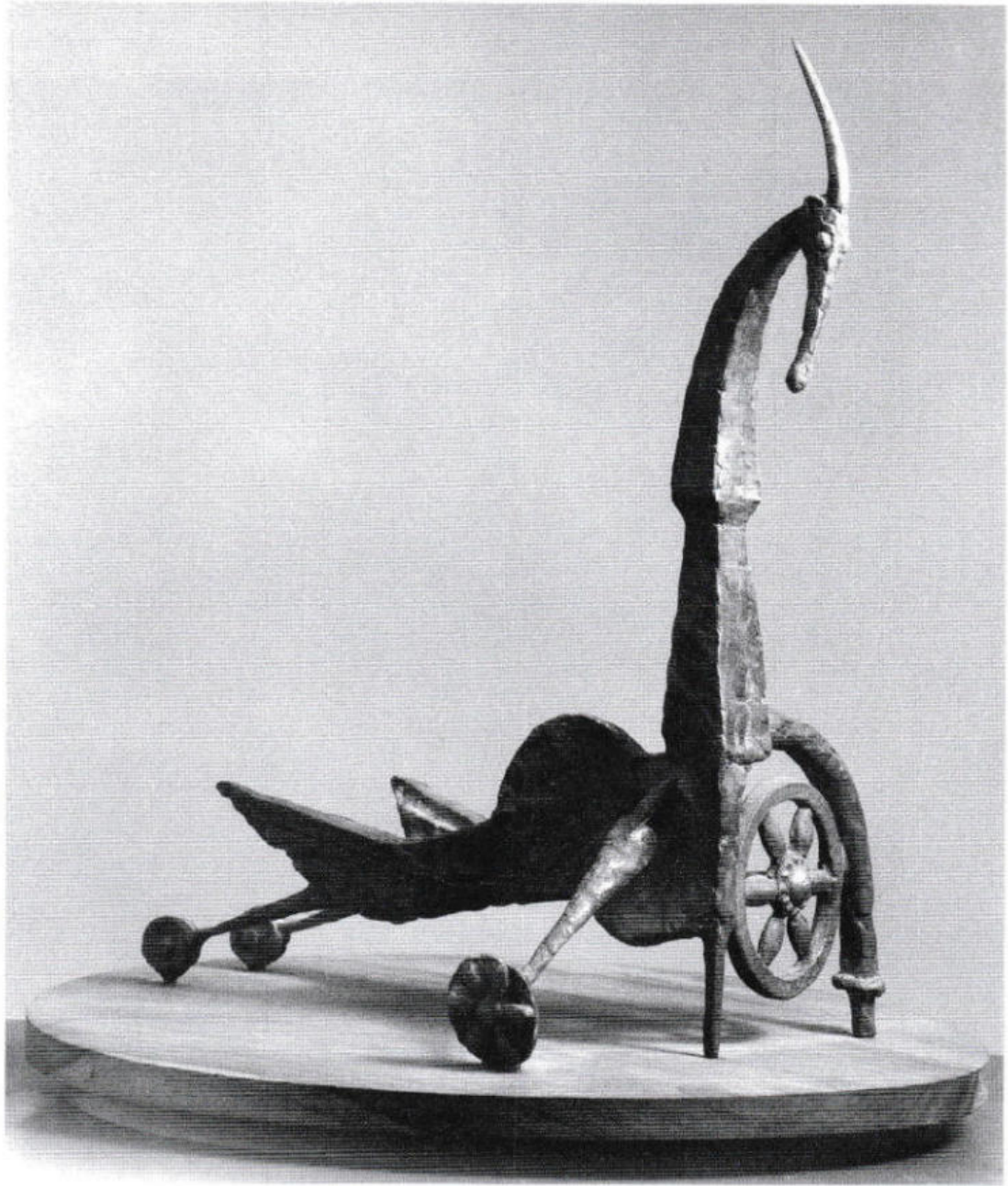
Égberagadás II., 1989
bronz, 16,5 x 9 x 3 cm

Égberagadás IV., 1990
bronz, 28,5 x 9 x 8 cm

*Égberagadás III., 1989
bronz, 15 x 14 x 4 cm*

Unicornis, 1992
bronz, 26 x 22 x 14 cm

Ájtatos manó, 1993
bronz, 33 x 9 x 6,5 cm

Ringlis, 1992
bronz, 27 x 28,5 x 28,5 cm

Harangos kút, 1992
bronz, 16 x 30 x 30 cm

BORS István

Kaposvár, 1938. február 19.

TANULMÁNYOK

Magyar Iparművészeti Főiskola, 1956–1961, mestere Borsos Miklós volt.

DÍJAK

- 1965 Rippl-Rónai-díj
- 1982 Munkácsy-díj
- 1983 Pécs, Országos Kisplasztikai Biennálé: különdíj
- 1987 Pécs, Országos Kisplasztikai Biennálé: különdíj
- 1987 Salgótarján Szabadtéri Szoborkiállítás: Lektorátus díja
- 1988 II. világháború – szoborpályázat: Lektorátus és Képzőművészeti Alap összevont-kiemelt díja
- 1988 Országos Grotteszk Kiállítás: díj
- 1989 Pécs, Országos Kisplasztikai Biennálé: III. díj
- 1995 Szeged 1956-os emlékműpályázat díja

EGYÉNI KIÁLLÍTÁSOK

- 1969 Budapest, Derkovits-terem
- 1970 Pécs, Modern Magyar Képtár
- 1972 Kaposvár, Rippl-Rónai Múzeum
- 1975 Kiskunhalas, Szabadtéri Szoborkiállítás
- 1976 Salgótarján, Szabadtéri Szoborkiállítás
Szécsény, Kastély
- 1979 Veszprém, Művelődési Központ
- 1982 Budapest, Zichy-kastély, Szabadtéri Szoborkiállítás
- 1983 Boglárlelle, Kápolna Tárlatok
- 1986 Kiskunhalas, Csontváry Stúdió
- 1988 Kaposvár, Szabadtéri Szoborkiállítás
- 1989 Nagykanizsa, Művelődési Központ
Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem
- 1990 Nagykanizsa, Művelődési Központ
- 1998 Pécs, Pécsi Galéria
Kaposvár, Rippl-Rónai Múzeum
Budapest, Lajos utcai kiállítóház

MŰVEI KÖZGYŰJTEMÉNYEKBEN

- Budapest, Magyar Nemzeti Galéria
- Pécs, Modern Magyar Képtár
- Székesfehérvár, Szent István Király Múzeum
- Kaposvár, Rippl-Rónai Múzeum

KÖZTÉRI MŰVEI

Fiú kecskével, 1963, alumínium, Veszprém
Halat tartó fiú, 1965, alumínium, Balatonföldvár
Anya gyermekkel, 1967, mészkö, Komló
Mártír-emlékmű, 1970, bronz, Kaposvár
Játszó fiúk, 1970, bronz, Kaposvár
Íjak, 1971, fa, vas és réz, Nagyatád
Csodaszarvasok, 1972, bronz, Mosonmagyaróvár
Alakoskodó, 1973, bronz, Kaposvár
Tavaszi, 1975, bronz, Kaposvár
Nap és Hold, 1976, bronz, Igal
Memento, 1983, bronz, Székesfehérvár
Táncsics emlékére, 1983, bronz, Kaposvár
Hold és madár, 1985, bronz és vörösréz, Kaposvár
Díszkút, 1985, bronz, Kaposvár
Négy évszak, 1986, bronz, Kaposvár
II. világháborús emlékmű, 1990, bronz, Balatonszemes
Égtájak, 1992, bronz és krómacél, Pannon Egyetem, Kaposvár
II. világháborús emlékmű, 1994, bronz és gránit, Nagyatád

IRODALOM (válogatás)

Művészet 1973/2 (Kovács Gyula),
1975/10 (Nagy Ildikó),
1981/5 (Rideg Gábor),
1986/8 (Ujvári Jenő)

A belső borítón:
II. világháborús emlékmű, 1994
bronz és gránit, Nagyatád

A katalógust szerkesztette, tervezte: PINCZEHELYI Sándor (S.É.M.A.)
Műtárgyfotó: KÖRTVÉLYESI László
Nyomdai előkészítés: KATONA Csaba
Nyomda: REPROFLEX Kft., H-7621 Pécs, József u. 28.

